

KOMMUNIKASJONSKONTROLL

Bakgrunn, bevis og dokumentinnsyn

Spesialoppgave vår 2007

Veileder: Geir Kavlie

Kandidatnr. 312

16024 ord

Oslo, 24. april 2007

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Presentasjon av hovedproblemstillinger	1
1.2	Avgrensning	2
1.3	Metode og rettskilder	3
1.4	Om den videre fremstillingen	3
2	Generelt om kommunikasjonskontroll	5
2.1	Kommunikasjonskontroll som etterforskningsmetode	5
2.2	Momenter for og mot å tillate telefonavlytting	6
2.3	Vilkår for bruk av telefonavlytting	7
2.4	Bruk av telefonavlytting i andre land	8
2.5	Forholdet til EMK	10
3	Bakgrunnen for dagens regler om kommunikasjonskontroll	11
3.1	1976-loven om avlytting i narkotikasaker	11
3.2	Utviklingen fra 1976 til 1991	14
3.3	To viktige kjennelser i 1991	14
3.4	Utviklingen i etterkant av 1991-kjennelsene	16
4	Bruk av opplysninger innhentet ved kommunikasjonskontroll	23
4.1	Generelt om bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll	23
4.1.1	Særlig om bruk av overskuddsinformasjon	23
4.2	Bruk av opplysninger i etterforskning	24
4.3	Bruk av opplysninger som bevis	26
4.3.1	Bruk av overskuddsinformasjon som bevis	27
4.4	Bruk av opplysninger fra telefonavlytting foretatt i utlandet	31
4.5	Adgang til annen bruk av opplysninger	32
4.6	Sletting av opplysninger	34
5	Dokumentinnsyn i kommunikasjonskontroll saker	37
5.1	Generelle betraktninger	37
5.2	”Sakens dokumenter”	40
5.2.1	Dokumentbegrepet	41
5.2.2	Hva omfatter ”saken”	42
5.2.3	Særlig om tips og notater	43
5.3	Dokumentinnsyn under etterforskning	46
5.3.1	Dokumentinnsyn under skjult etterforskning	46
5.3.2	Innsyn i dokumenter utarbeidet i forbindelse med begjæring etter § 242a	48
5.3.3	Dokumentinnsyn under åpen etterforskning	48
5.4	Dokumentinnsyn etter at tiltale er tatt ut	49

6	Konklusjon	51
7	Litteraturliste	55

1. Innledning

1.1 Presentasjon av hovedproblemstillinger

Kommunikasjonskontroll er en av politiets etterforskningsmetoder, slik som for eksempel ransaking eller varetektsfengsling. Kommunikasjonskontroll er en *utradisjonell* og *ekstraordinær* etterforskningsmetode. Utradisjonell i den forstand at den gjør bruk av moderne teknologi. Ekstraordinær i den forstand at det stilles strenge krav for å kunne bruke metoden, og at metoden er svært ressurskrevende.

Kommunikasjonskontroll er først og fremst avlytting, særlig av telefonsamtaler. Etter straffeloven § 145a er det straffbart hemmelig å avlytte eller ta opp telefonsamtaler man ikke selv deltar i. Dette gjelder også for politiet, dersom det ikke finnes særlig hjemmel. Slik hjemmel finnes i straffeprosesslovens kapittel 16a, der reglene om kommunikasjonskontroll står.¹

Denne oppgaven omhandler reglene for kommunikasjonskontroll, med særlig vekt på tre spørsmål:

Det første spørsmål som vil bli behandlet spesielt inngående, er utviklingen i reglene om telefonkontroll. Det er min mening at god kjennskap til bakgrunnen for dagens regler er av betydning for forståelsen av reglene. Dertil kommer at bakgrunnen for dagens regler i seg selv er av interesse, sett fra et rettspolitisk ståsted. Det vil si: Hva er det som gjør at dagens regler er slik de er? Er det kun rasjonelle vurderinger som ligger bak, eller har det også vært andre forhold som har vært drivkrefter? Utviklingen i reglene om telefonkontroll de siste 30 årene belyser flere sider ved den norske lovgivningsprosessen.

Det andre spørsmål som vil bli behandlet i større dybde, er reglene for å føre materiale fra kommunikasjonskontroll som bevis. Herunder reiser det seg særlige spørsmål i forhold til

---

¹ Lov 22. mai 1985 nr 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

bruk av overskuddsinformasjon. Overskuddsinformasjon er (for å si det enkelt) tilleggsopplysninger om andre straffbare forhold – informasjon om andre straffbare forhold enn det som var grunnlag for kommunikasjonskontrollen.

Det tredje spørsmålet som vil behandlet spesielt grundig, er spørsmål om dokumentinnsyn i materiale fra kommunikasjonskontroll. Dette er blitt svært aktuelt den siste tiden, særlig i forbindelse med NOKAS-saken. Spørsmålet har nær sammenheng med spørsmål om adgangen til å føre materiale fra avlytting som bevis. Hvis opplysninger fra avlytting føres som bevis, vil det være svært nærliggende for forsvareren å søke innsyn i det materiale som ikke føres. Det kan imidlertid også være aktuelt å søke innsyn der hvor materiale ikke er ført som bevis av påtalemyndigheten.

1.2 Avgrensning

I praksis er telefonavlytting den klart viktigste form for kommunikasjonskontroll, og det er denne formen for kommunikasjonskontroll jeg vil behandle i denne oppgaven.

Det er også aktuelt med avlytting av annet kommunikasjonsutstyr enn telefoner, og betydningen av slik avlytting har uten tvil økt kraftig de seneste årene. Dette gjelder særlig i forhold til utveksling av informasjon mellom datamaskiner over internett. Det kan for eksempel være aktuelt med kontroll med e-post, chatterom og overføring av filer fra en datamaskin til en annen.

Slik elektronisk overvåkning er praktisk viktig, og blir stadig viktigere. Det er liten tvil om at spørsmål om blant annet politiets adgang til å hacke e-postservere vil bli ytterligere aktualisert i tiden fremover. Mange spørsmål i forbindelse med slik ”hypermoderne” overvåkning² vil kunne behandles på en tilsvarende måte som ved telefonavlytting. Men det er også særlige spørsmål som må drøftes i forbindelse med for eksempel e-post-kontroll.

---

² Med termen tilsiktes overvåkning som kommer etter den ”moderne” overvåkning, det vil si etter telefonavlytting og lignende.

Av hensyn til oppgavens omfang har jeg funnet det nødvendig å avgrense mot annen overvåking enn den som gjelder telefon. Dette er fortsatt det praktisk mest viktige, og de aller fleste juridiske problemstillinger av betydning når det gjelder kommunikasjonskontroll, har vært på dette området.

I denne oppgaven vil begrepene ”kommunikasjonskontroll” og ”telefonavlytting” i noen grad brukes om hverandre. Også med ”kommunikasjonskontroll” mener jeg primært telefonavlytting.

1.3 Metode og rettskilder

Oppgaven bygger på bruk av tradisjonell metode. Jeg finner ikke grunn til å utdype dette ytterligere, da det ikke skulle være tvil om at den benyttede metode er den allment benyttede i norsk juss.

Likeledes synes det ikke å være særlig grunn til å utdype bruken av rettskilder i oppgaven. Det er særlig gjort bruk av forarbeider og dommer fra Høyesterett, hvilket vil fremgå av oppgaven.

1.4 Om den videre fremstillingen

Oppgaven tar først for seg noen mer generelle spørsmål i forbindelse med telefonkontroll (kapittel 2), blant annet hvilke krav som stilles for at man skal kunne gjennomføre telefonkontroll. Videre følger en grundig gjennomgang av utviklingen i reglene om telefonkontroll, fra den midlertidige loven om telefonkontroll i narkotikasaker som ble vedtatt i 1976, frem til dagens rettstilstand (kapittel 3).

Deretter følger en bolk der jeg tar for meg spørsmål i forbindelse med bruk av opplysninger fra telefonavlytting (kapittel 4). Det vil bli lagt særlig vekt på bruk av overskuddsinformasjon som bevis.

Etter dette behandles oppgavens tredje hovedspørsmål, som er spørsmål om innsynsrett for siktede/tiltalte og dennes forsvarer i materiale fra kommunikasjonskontroll (kapittel 5).

Som avslutning konkluderes det på enkelte punkter (kapittel 6). Det er liten tvil om at reglene om telefonavlytting, særlig i narkotikasaker, har vært preget av et behov for å gjøre vise handlekraft, mer enn et behov for akkurat telefonavlytting. Dette innebærer imidlertid ikke nødvendigvis at dagens regler er uhensiktsmessige eller går for langt i å tillate avlytting. Tvert i mot kan man spørre seg om det stilles for strenge krav til strafferamme, sett hen til andre europeiske land. Når det gjelder bevisføring, er det et spørsmål om ikke overskuddsinformasjon bør tillates brukt i større grad. Vedrørende dokumentinnsyn, er dagens rettstilstand uklar og dermed lite heldig. En avklaring som medfører en rimelig avveining av de motstridende hensyn er ønskelig, og synes å være på trappene.

Jeg vil berøre de samme tema under forskjellige punkter i oppgaven. Av hensyn til sammenhengen i teksten anser jeg dette for å være riktig, selv om det i noen (men liten) grad kan bli tale om en dobbel behandling av enkelte spørsmål.

2. Generelt om kommunikasjonskontroll

2.1 Kommunikasjonskontroll som etterforskningsmetode

Som sagt over er kommunikasjonskontroll en *utradisjonell* og *ekstraordinær* etterforskningsmetode. Det er en moderne metode, som kan være særlig effektiv i enkelte sakstyper. Samtidig er det en metode som man ønsker å begrense bruken av, og en metode som kan misbrukes. Derfor er kravene strenge for å kunne bruke metoden.

Kommunikasjonskontroll er overvåking av informasjonsutveksling *mellom to eller flere parter*. Dette innebærer at straffeprosessloven kapittel 16a ikke hjemler kontroll uten kommunikasjon. Et eksempel av praktisk betydning ved overvåking av datamaskin, er at det ikke kan gjennomføres avlytting for å finne ut hva eieren skriver i et dokument. Tilsvarende kan man tenke seg at det lagres avtaler eller beskjeder på en mobiltelefon. Slik avlytting er ikke hjemlet i strpl kapittel 16a. En forutsetning for at det skal kunne gjennomføres kommunikasjonskontroll er at det er tale om kommunikasjon. Det fordrer at det utveksles informasjon mellom to eller flere parter.

Når det gjelder telefonkontroll, må man merke seg at avlytting av interne hustelefoner og høyttaler-/callinganlegg ikke kan foretas etter reglene om kommunikasjonskontroll. Dette vil betraktes som romavlytting, jf strpl § 216m.³

Helt kort skal det sies noen ord om behandling av opplysninger fra kommunikasjonskontroll, et viktig spørsmål i praksis.

Regler for behandling av opplysninger er fastsatt i kommunikasjonskontrollforskriften,⁴ jf påtaleinstruksen § 9-8. Kommunikasjonskontrollforskriften § 8 første ledd sier at "Samtaler eller annen kommunikasjon som avlyttes, kan lagres på forsvarlig og hensiktsmessig måte".

---

³ Jf Bjerke og Keiserud, *Straffeprosessloven. Kommentartutgave. Bind I*, side 742, som viser til Ot prp nr 64 (1998-99) side 157.

⁴ Kgl. res. 31. mars 1995 nr. 281 om kommunikasjonskontroll.

Selv om ordlyden er ”kan”, må bestemmelsen imidlertid forstås slik at opplysninger *skal* lagres forsvarlig. Dette er for så vidt helt opplagt. Opplysninger fra telefonkontroll må anses som ”strengt fortrolige”, jf beskyttelsesinstruksen, og de må derfor selvfølgelig behandles med stor aktsomhet.

2.2 Momenter for og mot å tillate telefonavlytting

I forarbeidene til reglene om telefonavlytting så vel som i Høyesteretts praksis er det en rekke ganger slått fast at metoden er svært integritetskrenkende, og at den derfor bør benyttes med varsomhet. Departementet uttaler i Ot.prp. 64 (98-99) at ”den enkeltes rett til privatliv og til å kunne meddele seg til andre uten innsyn fra utenforstående er en fundamental menneskerettighet.”

Mot dette står at det anses nødvendig med avlytting for å oppklare enkelte former for alvorlig kriminalitet, og særlig såkalt offerløs kriminalitet.

I forkant av loven om telefonavlytting i narkotikasaker av 1976, var det betydelig debatt om telefonkontroll burde tillates i andre saker enn vedrørende rikets sikkerhet. Enkelte fryktet at man på sikt ville se at avlytting ville bli en svært utbredt metode, og at man ville få et samfunn der svært mye ble overvåket. Frykten for et slikt ”storebror ser deg”-samfunn gjorde at enkelte tok avstand fra avlytting. Med bakgrunn i tilliten til politiet anså imidlertid de fleste det som mindre betenkelig å gi politiet utvidede fullmakter.

Det er i dag liten uenighet om at det bør være anledning til å bruke telefonavlytting som etterforskningsmetode, og at metoden har en dokumentert effekt. I den svenske Buggningsutredningen uttales det at telefonavlytting har hatt betydning for etterforskningen i omtrent halvparten av sakene hvor det er brukt.⁵

---

⁵ SOU 1998: 46 side 337.

Om hensyn for og mot å tillate bevisføring av opplysninger som er innhentet ved telefonavlytting, se kapittel 4 under.

2.3 Vilkår for bruk av kommunikasjonskontroll

Her skal kun foretas en kortfattet gjennomgang av grunnkravene for at kommunikasjonskontroll er tillatt. Noen utførlig drøfting av reglene ligger ikke innenfor denne oppgavens område, ei heller tillater plasshensyn det.

Det må skilles mellom kommunikasjonsavlytting, jf strpl § 216a, og annen kontroll av kommunikasjonsanlegg, jf § 216b. Kravene er klart strengere for avlytting enn for annen kontroll.

Et første krav er at det må være skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling eller forsøk på sådan. For avlytting må handlingen kunne medføre straff i 10 år eller mer (5 år eller mer ved annen kontroll), eller være en av enkelte positivt angitte forbrytelser, jf strpl §§ 216a og 216b. Med skjellig grunn menes at det er sannsynlighetsovervekt for at siktede har begått handlingen, jf Rt 1993 side 1092.

Om kravet på 10 års strafferamme må det bemerkes at forhøyelse ved gjentakelse og sammenstøt, jf strl §§ 61, 62 og 63, ikke tas i betraktning. Dette illustrerer at det bare vil være hjemmel for kommunikasjonskontroll ved et fåtall forbrytelser.

Det kreves at det skal være tale om en straffbar handling. I utgangspunktet må derfor alle straffbarhetsvilkårene være oppfylt før kommunikasjonskontroll kan iverksettes. Straffebudet må objektivt sett være overtrådt, det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn og gjerningspersonen må ha utvist den nødvendige skyld.

Det er imidlertid gjort unntak for straffbarhetsvilkåret tilregnelighet, jf strpl § 216a annet ledd jf strl §§ 44 og 46, slik at kommunikasjonskontroll kan iverksettes selv om

gjerningspersonen er utilregnelig på grunn av sinnsykdom, bevisstløshet eller lav alder. I forlengelsen av dette kan det også gjennomføres kommunikasjonskontroll der hvor utilregnelighet har ført til at gjerningsmannen ikke har utvist skyld, jf strpl § 216a annet ledd. Begrunnelsen for dette er todelt. Dels ønsker man å oppklare forbrytelser selv om ingen kan dømmes, dels kan det bli aktuelt med særreaksjoner eller tiltak etter barnevernloven.⁶

Videre kreves at avlytting eller kontroll må antas å være av vesentlig betydning for å oppklare saken, og at oppklaring ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort, jf strpl § 216c første ledd.

Ytterligere krav stilles der hvor telefonen er tilgjengelig for et større antall personer, eller den tilhører prest, lege, advokat eller lignende. Her kreves særlige grunner for å gi tillatelse til kommunikasjonskontroll, jf strpl § 216c.

Endelig kommer at kommunikasjonskontroll bare kan brukes når det er tilstrekkelig grunn til det, og det ikke er et uforholdsmessig inngrep, jf strpl § 170a. Denne regelen, som er felles for alle tvangsmidler, vil ha mindre betydning ved kommunikasjonskontroll, da kravene som stilles for å bruke tvangsmiddelet er strenge.

2.4 Bruk av kommunikasjonskontroll i andre land

Den korte oppsummering jeg skal foreta her baserer seg på Metodeutvalgets gjennomgang i NOU 1997: 15 kapittel 5 (side 89-91). Rettstilstandene i disse landene vil kunne være endret noe de siste årene, men jeg antar at dagens regler for svært mange land vil være de samme som de regler de hadde i 1997, eller i hvert fall vil ligne svært mye. Jeg mener derfor en gjennomgang er nyttig for å få en indikasjon på hvordan reglene er i andre land sammenlignet med Norge.

---

⁶ Jf Ot. prp. 64 (1998-99) punkt 8.3.4.3.

Det er naturlig å holde seg til andre europeiske land, som har en lik rettstradisjon som Norge. Uten dette blir det lite relevant å sammenligne med de norske reglene. Andre land – for eksempel USA – vil ha et såpass forskjellig system at en sammenligning ikke uten videre vil kunne gjøres. Et unntak gjøres imidlertid for Storbritannia, som jeg anser som særlig interessant grunnet landets geografiske og kulturelle nærhet til Norge.

De danske regler for telefonkontroll er svært like de norske. Den viktigste forskjell fra Norge er at strafferamme på 6 år er tilstrekkelig for avlytting, mot de 10 år som kreves her i landet, jf strpl § 216a bokstav a. Også i Sverige er bestemmelsene svært like, og også her er den sentrale forskjell hvilken strafferamme som kreves. Det er her ikke nødvendig med strafferamme på mer enn 2 år. For øvrig er kravene i all hovedsak de samme, for eksempel når det gjelder skjellig grunn til mistanke.

I Finland er det ingen generell adgang til avlytting ved en bestemt minimumsstraff, som i de skandinaviske land. Forbrytelsene som er spesielt nevnt (blant annet drap, grovt ran og yrkesmessig heleri) medfører imidlertid at forskjellen ikke blir så stor.

I Nederland er strafferammen som kreves fire års fengsel, mens det (som i Sverige) er tilstrekkelig med to års fengsel i Frankrike. Et interessant tilfelle er Storbritannia, der det er totalforbud mot å anvende opplysninger fra telefonkontroll. Det er et spørsmål om en slik regel kan stå seg mot EMK⁷, dersom tiltalte mener det er opplysninger fra avlyttingen som er til hans fordel.

Summa summarum må konklusjonen bli at Norge har strenge vilkår for å benytte telefonavlytting. Ingen av de nærliggende land (og muligens ingen andre land i det hele tatt) krever så mye som 10 år i generell strafferamme.

---

⁷ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon 4. november 1950. Konvensjonen gjelder som norsk lov etter lov 21. mai 1999 nr 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

2.5 Forholdet til EMK⁸

Det er et spørsmål om menneskerettighetene har betydning for hvilke etterforskningsmetoder politiet kan bruke. Det er også et spørsmål hvilken betydning menneskerettighetene har for tolkningen av bestemmelsene om tvangsmidler, derunder kommunikasjonskontroll.

De relevante bestemmelser i EMK er særlig artikkel 6 om retten til rettferdig rettergang og artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv.

EMK artikkel 6 slår fast at det skal være prosessuell likestilling ("equality of arms"). I forhold til telefonkontroll er dette særlig aktuelt ved spørsmål om dokumentinnsyn.

EMK artikkel 8 beskytter som sagt retten til privatliv. Med dette menes også beskyttelse mot hemmelig overvåkning, særlig i private lokaler (som bosted, kontor og hotellrom). Retten til privatliv er imidlertid ikke absolutt. Etter artikkel 8 nr 2 kan myndighetene gripe inn i retten "for å forebygge uorden og kriminalitet". Avgjørende for om metoden kan brukes blir en interesseavveining, der borgernes rett til å kunne leve uten å bli overvåket må veies mot samfunnets behov for å bruke ekstraordinære etterforskningsmetoder i kriminalitetsbekjempelsen.

I forhold til begge artikler er det alminnelig antatt at straffeprosessloven gir siktede/tiltalte minst like gode rettigheter som etter EMK, noe jeg kan slutte meg til. Jeg finner det derfor ikke nødvendig med noen mer inngående drøfting av bestemmelsen i EMK.

---

⁸ Gjennomgangen baserer seg på kapittel 4 (side 19 til 23) i Ot prp 64 (1998-99). Det vil derfor kunne være noe rettsutvikling etter den tid som ikke fanges opp.

3. Bakgrunnen for dagens regler om kommunikasjonskontroll

3.1 1976-loven om avlytting i narkotikasaker

Bestemmelser om adgang til telefonkontroll i narkotikasaker ble innført ved Midlertidig lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikalovgivningen 17. desember 1976 nr. 99. Før dette kunne telefonkontroll bare skje når det var antatt påkrevd av hensyn til rikets sikkerhet, jf kongelig resolusjon 19. august 1960 gitt i henhold til § 1 i lov av 24. juni 1915.

Forslaget om å åpne for avlytting kom fra Straffeprosesslovkomiteen, som i 1969 la frem utkast til ny straffeprosesslov.⁹ Komiteen foreslo en "[...] sterkt begrenset hjemmel for avlytting og kontroll av telefonsamtaler ved mistanke om spionasje og en del andre lovovertridelser."¹⁰ Utkastet til regler for telefonkontroll lå tett opp til de daværende danske regler.¹¹ Også i Sverige var det videre adgang til telefonkontroll enn i Norge, særlig etter at det i 1969 ble adgang til avlytting i narkotikasaker. Komiteen foreslo en generell adgang til telefonkontroll ved mistanke om forbrytelser med strafferamme på fengsel i 8 år eller mer, utkastets § 218. Forslaget var sparsomt begrunnet. Det kan synes som om skandinavisk rettsharmonisering var et poeng. For øvrig ble det fremhevet at "Telefonavlytting vil kunne være praktisk ikke minst i forbindelse med ettersøking av en mistenkt [...]."¹²

Komiteens forslag var svært omtvistet.¹³ KROM uttalte i sin høringsuttalelse til Straffeprosesslovkomiteens forslag at "Det er vesentlig å sikre seg mot at de teknologiske fremskritt som er gjort, og som vil bli gjort i årene som kommer, blir misbrukt til unødige inngrep i privatlivet", og Sosialistisk Folkeparti uttalte at forslaget ikke måtte

---

⁹ Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen, avgitt juni 1969. Komiteen ble oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon 1. februar 1959, med Johs. Andenæs som formann.

¹⁰ ibid. side 140.

¹¹ ibid. side 257.

¹² l.c.

¹³ Ot. Prp nr 10 1976-77 side 2. Proposisjonen er forarbeid til telefonkontrollloven av 1976.

gjennomføres.¹⁴ Advokatforeningen hadde derimot ingen innvendinger. Politiet fremhevet særlig betydningen av telefonavlytting i narkotikasaker. Justis- og politidepartement uttalte i proposisjonen at ”dette [adgang til avlytting i narkotikasaker] er blitt ytterligere aktualisert, etter at det nylig er beslaglagt et parti heroin”.¹⁵ Man kan ane en sterkt behov for å gjøre noe aktivt mot denne ”nye” kriminaliteten: ”Hardere stoffer synes å bli innarbeidet på det illegale narkotikamarked, og en effektivisering av etterforskningen er derfor viktig.”¹⁶

På denne bakgrunn fremmet departement ved Ot. prp. nr 10 1976-77 forslag om Midlertidig lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikalovgivningen. Departementet uttalte at ”Man står her [i narkotikasaker] overfor en meget farlig kriminalitet. De grovere former har dessuten en slik karakter at konvensjonelle etterforskningsmetoder lett kommer til kort.”¹⁷ Det ble med andre ord understreket et spesielt behov for utradisjonelle etterforskningsmetoder ved enkelte typer kriminalitet. Det vises i proposisjonen til at det er vanskelig å få tak i bakmenn ved tradisjonelle metoder, og at det ofte dreier seg om profesjonelle forbrytere. Dertil kommer at mye av kommunikasjonen i narkotikamiljøet foregår over telefon. Det ble vist til erfaringer fra Sverige, som tilsa at avlytting var en svært effektiv metode i narkotikasaker. Loven ble foreslått å kun gjelde ut 1978, slik at man ville få et bedre grunnlag for å vurdere om det var riktig å innføre ordningen på permanent basis.¹⁸

Justiskomiteen understreket i sin innstilling at telefonkontroll og telefonavlytting er alvorlige inngrep i den personlige integritet, og at det derfor måtte fremlegges vektige grunner for at tillatelse burde gis.¹⁹ Slike vektige grunner var fremlagt: Mangel på anmeldelser og ”ofrenes” manglende vilje til å hjelpe politiet, gjorde det vanskelig å nå frem med tradisjonelle etterforskningsmetoder. Dette er første gang man helt klart ser at

---

¹⁴ Ot. Prp nr 10 1976-77 side 3.

¹⁵ L.c.

¹⁶ Innst. O. nr 21 1976-77 side 1.

¹⁷ Ot. Prp nr 10 1976-77 side 5.

¹⁸ Forh. O. 1976-77 side 182.

¹⁹ Innst. O. nr 21 1976-77 side 1.

begrepet ”offerløs kriminalitet” trekkes inn. Begrepet er senere brukt en rekke ganger for å begrunne telefonavlytting. Med tanke på disse vanskelighetene i etterforskningen, og at det dreide seg om alvorlige forbrytelser, fant komiteen å kunne slutte seg til proposisjonen.²⁰

Tross disse prinsipielle tanker om bruk av telefonavlytting i narkotikasaker, fremgår det klart av forhandlingene i Odelstinget at innstillingen var sterkt påvirket av det konkrete beslaget av heroin på Fornebu. Således uttalte justiskomiteens formann under forhandlingene at ”når vårt frisinn og vår menneskelighet feiltolkes som unnfallenhet og misbrukes og utnyttes til den mest gemene spekulasjon, da slår vi til. Da skjerper vi vaktholdet ved våre flyplasser, da gir vi politiet fullmakter som vi normalt neppe ville gitt. Jeg vil derfor gjerne understreke at den foreliggende innstilling ikke må forstås som et generelt signal om holdningsendring når det gjelder telefonavlytting”.²¹

Det var svært lite debatt i Odelstinget om nytteverdi og nødvendigheten av telefonavlytting i narkotikasaker sett opp mot de ubestridte negative konsekvenser ved avlytting. Odelstingets diskusjon dreide seg så å si utelukkende om rettssikkerheten var godt nok varetatt i forslaget.²² Innstillingen ble vedtatt med 87 mot 1 stemme, tross at flere representanter syntes rettssikkerheten burde vært bedre varetatt. Disse (bortsett fra én) stemte likevel for loven. Som representanten Hauglin uttrykte det: ”Men ingen av oss vil vel bli beskyldt for lemfeldighet overfor den meget alvorlige forbrytelse man her ønsker å kunne etterforske bedre, og jeg stemmer derfor likevel for innstillingen”.²³

Det dreier seg her primært om å utvide politiets fullmakter, og ikke i særlig grad om noen prevensjon eller straff. Like fullt synes jeg Andenæs ord er ganske dekkende: ”...når den moralske indignasjon er sterk nok, aksepterer man nokså ukritisk antakelser om preventive virkninger, og bruker dem som argumenter for strengere straff”.²⁴

---

²⁰ Innst. O. nr 21 1976-77 side 1.

²¹ Forh. O. 1976-77 side 176 flg.

²² Forh. O. 1976-77 side 176-188.

²³ Forh. O. 1976-77 side 176 flg.

²⁴ Andenæs, Straffen som problem, side 55.

3.2 Utviklingen fra 1976 til 1991

Lovens gyldighetstid ble senere utvidet en rekke ganger, først ut 1980, så ut 1985, så til utgangen av 1990 og endelig til 1. juni 1992. Ved de to siste utvidelsene var det av departementet foreslått å gjøre loven permanent. Dette ble avvist av justiskomiteen, som igjen demonstrerte lovgivers ambivalente holdning til telefonavlytting: På den ene siden et nødvendig virkemiddel i kampen mot narkotika, på den annen side er potensielt meget farlig virkemiddel i politiets hender ("storebror ser deg").

Ved lovendringen i 1985 viste komiteen til at man ønsket å ta med i vurderingen erfaringer fra det nyopprettede kontrollutvalget, før man gikk inn for en permanent lov.²⁵ Ved neste lovbehandling gikk komiteen igjen inn for fortsatt midlertidighet, denne gang under henvisning til at departementet i proposisjonen²⁶ hadde uttalt at det var en rekke spørsmål som burde overveies nærmere. Blant spørsmålene var bruk av overskuddsinformasjon og bruk av avlyttingsopplysninger som bevis.²⁷ Justiskomiteen fremhevet i sin innstilling at den særlig ønsket en drøfting av om telefonavlytting overhodet burde tillates i narkotikasaker, og om domstolskontrollen ga tilstrekkelig rettssikkerhet.²⁸

Som en konsekvens av dette sendte departementet i august 1991 ut et høringsbrev, der det (igjen) ble foreslått en permanent adgang til telefonavlytting i narkotikasaker. Det ble foreslått at reglene ble flyttet til straffeprosessloven, og justiskomiteens spørsmål, jf over, ble drøftet.

3.3 To viktige kjennelser i 1991

Kort tid etter at høringsbrevet var sendt ut i august 1991, kom det to kjennelser fra Høyesteretts kjæremålsutvalg som påvirket den videre rettsutviklingen.

---

²⁵ Innst. O. nr 78 1984-85 side 2.

²⁶ Ot. prp. nr 13 1990-1991.

²⁷ Ibid. side 5.

²⁸ Innst. O. nr 15 1990-91.

I den første saken, Rt 1991 side 1018, var det sentrale spørsmålet om det var en saksbehandlingsfeil at opptak for telefonavlytting var tillatt fremlagt som bevis. Det var anført at telefonavlyttingsloven av 1976 kun hjemlet avlytting til bruk i etterforskningen. Kjæremålsutvalget var ikke enig i det, og uttalte: ”Prinsipielt gjelder at lovlig innhentede bevis kan brukes under hovedforhandlingen. Loven om telefonavlytting kan ikke tolkes slik at opptak og utskrifter m.v. er utelukket som bevis under hovedforhandlingen.”²⁹

Det ble dessuten anført at det var et rettssikkerhetsproblem at påtalemyndigheten alene bestemte om eventuelt hvilket avlyttingsmateriale som skulle legges frem for retten. Førstvoterende sa seg enig i at dette reiste ”særlige rettssikkerhetsspørsmål”, men ”De problemer som er påpekt, kan imidlertid ikke føre til at det overhodet ikke skal være adgang til å gå inn på saken”.³⁰ Dommer Lund sluttet seg til førstvoterendes bemerkninger, men fremhevet: ”Bestemmelsen om taushetsplikt i telefonavlyttingsloven § 8 er ikke til hinder for at påtalemyndigheten bruker båndopptak og utskrifter under hovedforhandlingen. Dette innebærer samtidig at bestemmelsen heller ikke utelukker tiltalte fra å kreve tilgang til slikt bevismateriale for tilsvarende bruk.”³¹ Den siste setningen er svært viktig. Det er første gang det reises spørsmål om dokumentinnsyn for siktede i en telefonavlyttingssak, noe jeg vil drøfte mer inngående i kapittel 5.

Den første kjennelsen slo altså fast at materiale fra avlytting kunne brukes som bevis. Den neste kjennelsen, Rt 1991 side 1142, kom bare tre uker senere. Denne saken gjaldt nettopp tiltaltes rett til innsyn i opplysninger fra telefonkontroll. Lagmannsretten fant at tiltalte verken hadde rett til å få opplyst om telefonkontroll var foretatt, eller å få fremlagt lydbånd og utskrifter fra samtaler.³² Kjæremålsutvalget opphevet dommen grunnet saksbehandlingsfeil. Spørsmålet om å nekte dokumentinnsyn måtte avgjøres etter straffeprosessloven, jf strpl § 264 jf § 267, - hjemmel for å nekte innsyn forelå ikke i den

---

²⁹ Rt 1991 side 1018, på side 1020.

³⁰ Rt 1991 side 1018, på side 1021.

³¹ Rt 1991 side 1018, på side 1023 og 1024.

³² Eidsivating lagmannsrett, dom 23. november 1990.

aktuelle saken. Det var heller ikke hjemmel for å avskjære bevis etter strpl § 292. I den sammenheng uttalte kjæremålsutvalget: ”Finnes samtaler å vedrøre saken, antar jeg at det skal mye til for å avskjære beviset fordi tiltaltes skyld allerede er tilstrekkelig bevist.”³³

3.4 Utviklingen i etterkant av 1991-kjennelsene

Rettstilstanden etter de to kjennelsene i 1991 var altså at så vel påtalemyndigheten som tiltalte kunne føre opptak av telefonsamtaler som bevis under hovedforhandlingen, og at det skulle mye til for å avskjære bevis av denne typen etter strpl § 292.³⁴

Blant annet Riksadvokaten ønsket etter kjennelsene at det ble sendt ut en nytt høringsbrev som tok utgangspunkt i den nye rettstilstanden, før departementet skrev proposisjon. Dette ønsket ble imidlertid ikke etterkommet, da departementet mente det var av større betydning at Stortinget fikk tilstrekkelig tid til å vurdere saken.³⁵ Den gjeldende loven var som kjent midlertidig, med utløpsdato 1. juni 1992.

I Ot. Prp nr 40 (1991-1992) Om lov om endringer i straffeprosessloven (telefonavlytting i narkotikasaker) er det særlig fem spørsmål som drøftes: (1) Om det bør være adgang til telefonavlytting i narkotikasaker, (2) om loven i så fall skal gjøres permanent, (3) bruk av overskuddsinformasjon, (4) bruk av opplysninger som bevis under hovedforhandling og (5) mistenktes rett til å få opplyst om kontroll er gjennomført.

Til spørsmålet om det overhodet burde være adgang til avlytting i narkotikasaker, jf justiskomiteens merknader over, uttalte et overveldende flertall av høringsinstansene at avlytting var et nødvendig tvangsmiddel.³⁶ Departementet sluttet seg til dette, og viste spesielt til Kontrollutvalgets³⁷ årsrapport for 1990, der det blant annet ble uttalt at utvalget

---

³³ Rt 1991 side 1142, på side 1145-46.

³⁴ Ot. Prp. nr 40 (1991-92) side 29.

³⁵ Ibid. side 6-7.

³⁶ Ot. Prp. nr 40 (1991-92) side 10-12. Odelstingmedlemmet Nyberget mente det burde tas i betraktning at de aller fleste høringsinstanser var fra politi eller påtalemyndighet, Forh. O (1991-92) side 512.

³⁷ Kontrollutvalget for telefonavlytting trådte i virksomhet 1. januar 1986.

generelt anså telefonkontroll for å være et meget nyttig hjelpemiddel for politiet.³⁸

Departementet la til grunn at telefonkontroll ”er et viktig og effektivt tvangsmiddel i kampen mot narkotikakriminaliteten”, og understreket at Kontrollutvalget aldri hadde funnet alvorlige feil eller mangler i politiets telefonkontroll.³⁹

Et videre spørsmål var om loven nå skulle gjøres permanent. Enkelte høringsinstanser anså det for viktig at lovgiver med jevne mellomrom vurderte nødvendigheten av et så alvorlig inngrep som telefonavlytting, og gikk derfor inn for fortsatt midlertidighet. Datatilsynet foreslo en slags mellomløsning etter modell fra Danmark, der enkelte permanente lover innholdt en bestemmelse om at loven skulle evalueres og eventuelt revideres for eksempel hvert femte år. Departementet foreslo imidlertid en ”vanlig” permanent lov, med den begrunnelse at departements oppfølging av loven var tilstrekkelig. Standpunktet kan nok være riktig, men problemstillingen synes noe lettvt behandlet. Det *er* en viktig forskjell mellom lovgivers kontroll og departementets kontroll, og det hadde derfor vært ønskelig med en skikkelig drøftelse av hvor vidt departemental kontroll er tilstrekkelig.

Etter telefonavlyttingsloven av 1976 var det kun i etterforskningen av narkotikaforbrytelser at det var anledning til å bruke opplysninger fremkommet ved avlyttingen.

”Overskuddsinformasjon”, det vil si informasjon om annet straffbart forhold enn det avlyttingen er begrunnet i, kunne således ikke benyttes i etterforskningen av for eksempel en drapssak. Eneste unntak fra dette var ved fare for alvorlige forbrytelser, jf strl § 139. Departementet foreslo en oppmykning av dette, gjennom at overskuddsinformasjon skulle kunne brukes i etterforskningen (men ikke som bevis). Det ble vist til at det var vanskelig å forene forbudet mot bruk av overskuddsinformasjon med politiets generelle plikt til å oppklare og forebygge straffbare handlinger.⁴⁰

Spørsmålet om bruk av opplysninger fra avlytting som bevis under hovedforhandling, var svært aktuelt etter Høyesteretts avgjørelser i 1991. Påtalemyndigheten ville gjerne ha

---

³⁸ Sitert i Ot. Prp. nr 40 (1991-92) side 13.

³⁹ Ot. Prp. nr 40 (1991-92) side 13.

⁴⁰ Ibid. side 25.

anledning til å bruke opplysninger som bevis, men så med stor bekymring på tiltaltes rett til innsyn. Dette gjaldt med særlig tyngde dersom tiltalte hadde rett til innsyn i bakgrunns materialet ("inngangsinformasjon"), et spørsmål som Høyesterett ikke hadde avklart i sine avgjørelser. Dersom politiets kilder ikke kunne garanteres anonymitet, ville resultatet kunne bli at politiet mistet en rekke kilder – med de konsekvenser det ville få for etterforskningen av narkotikakriminalitet. Departementet fant at den minst uheldige løsning var et absolutt bevisforbud. Hvis man først tillot påtalemyndigheten å føre opplysninger som bevis kunne man ikke nekte innsyn uten å komme i konflikt med det kontradiktoriske prinsipp. En løsning med tillatt bevisføring og tilhørende innsyn ble ansett uheldig i forhold til etterforskningen av narkotikasaker, og særlig i forhold til politiets behov for å kunne love kilder anonymitet.⁴¹

Det siste hovedspørsmål var mistenktes rett til å få opplyst om kontroll var gjennomført. En slik rett fantes ikke i telefonkontrollloven av 1976; de to alternativer som ble vurdert i Ot. Prp. nr 40 (1991-92) var automatisk underretning og underretning etter begjæring. Departementet valgte sistnevnte, med den begrensning at underretning først kunne gis ett år etter at avlyttingen ble avsluttet. Det ble lagt avgjørende vekt på at det var "en sentral rettssikkerhetsgaranti å få adgang til kunnskap om skritt som myndighetene i hemmelighet har tatt mot den enkelte, og som rammer den personlige integritet så sterkt som telefonavlytting gjør".⁴²

Justiskomiteens flertall sluttet seg til alle forslagene fra departementet.⁴³ Medlemmene fra Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittpartiet var i mindretall i svært mange av spørsmålene. Kun i ett tilfelle var det et komitémedlem fra et annet parti som ikke var en del av flertallet. Det var medlemmet Hiim (og store deler av hans parti Høyre), som i likhet med SV ønsket forbud mot bruk av overskuddsinformasjon. Hiim tok avstand fra at

---

⁴¹ Ot. Prp. nr 40 (1991-92) side 31.

⁴² Ibid side 35-36.

⁴³ Innst. O. nr 61 (1991-92).

avlyttingen skulle ”tillates benyttet overfor enhver som ulykkeligvis måtte ringe til eller fra en avlyttet telefon”.⁴⁴

Forhandlingene i Odelstinget⁴⁵ ble igjen preget av at mange av representantene ønsket å fremheve hvor alvorlig narkotikakriminalitet var, og at telefonkontroll derfor var et nødvendig virkemiddel for politiet. Som representanten Lisbeth Holand påpekte, dreide debatten seg i liten grad om ”den fundamentale krenkingen av menneskerettighetene, som telefonkontroll innebærer. Dagens debatt er dominert av en diskusjon om hensiktsmessighet, effektivitet i kampen mot narkotikaondet.”⁴⁶ Representanten Jan Tore Sanner kommenterte: ”Veien til storebrorsamfunnet er brolagt med gode hensikter og begrunnelser. Hvert enkelt skritt kan forsvares ut fra hensynet til effektivitet, forenkling og rasjonalisering.”⁴⁷ Sanner etterlyste debatt om grensen for hvilke metoder som kan benyttes i de gode hensiktens navn for å bekjempe blant annet narkotika, og spurte om romavlytting eller provokasjon ville bli neste tillatte metode. Tross innvendingene ble loven⁴⁸ vedtatt med stort flertall. Blant endringene var altså at det ble lovfestet bevisforbud for opplysninger fra telefonkontroll.

Før dette – 26. oktober 1990 for å være nøyaktig – hadde Justisdepartementet oppnevnt Sikkerhetsutvalget⁴⁹, som skulle vurdere straffansvaret for terrorisme. Utvalget fant at det fortsatt burde være adgang til telefonkontroll i saker vedrørende rikets sikkerhet og terrorisme.⁵⁰ Det ble foreslått at lov 24, juni 1915 nr 5 ble opphevet, og at reglene for telefonkontroll ble innarbeidet i straffeprosessloven §§ 216 a til 216 k. Utvalget uttalte at ”når man først tillater telefonkontroll i narkotikasaker, må det desto mer være grunn til å bruke etterforskningsmiddelet i saker vedrørende terrorisme og rikets sikkerhet”. Under behandlingen av 1992-loven om avlytting avviste saksordføreren skarpt at det kunne bli

---

⁴⁴ Forh. O. (1991-92) side 507.

⁴⁵ Ibid. side 486-520.

⁴⁶ Ibid. side 494.

⁴⁷ Forh. O. (1991-92) side 502-503.

⁴⁸ Lov 5. juni 1992 nr 52.

⁴⁹ Sikkerhetsutvalget besto av ekspedisjonssjef i JD Morten Ruud (leder), ass. Riksadvokat Tor-Aksel Busch og likestillingsombud Ingse Stabell.

⁵⁰ NOU 1993: 3 Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen, avgitt 11. februar 1993.

tale om en ”dominoeffekt”. Sikkerhetsutvalgets uttalelse viser at en slik effekt ikke er helt ulogisk.

Metodeutvalget⁵¹ ble nedsatt i 1994 for å blant annet utrede etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. Delinnstilling II, som omhandlet dette, ble avgitt i 1997.⁵² Utvalget fant at ”De argumenter som i sin tid satte narkotikakriminaliteten i en særstilling, er i dag relevante ved andre former for kriminalitet”, og at det ikke var tvilsomt at telefonkontroll ville kunne fremskaffe avgjørende bevis i andre saker enn narkotikasaker. Hensynet til person- og rettsvern kunne ikke tillegges større vekt for andre forbrytelser enn narkotikaforbrytelser. På denne bakgrunn foreslo utvalget en generell adgang til å anvende telefonkontroll i saker med strafferamme på seks års fengsel eller mer.⁵³ Det ble også foreslått enkelte endringer av mindre betydning, blant annet at begrepet ”telefonkontroll” ble byttet ut med ”kommunikasjonskontroll”. Bevisforbudet ble foreslått opphevet, blant annet begrunnet med at et slikt forbud var i strid med prinsippene om fri bevisførsel, kontradiksjon og materiell sannhet.

I forslaget om en generell adgang til avlytting ser man den spiraleffekt som det tidligere var blitt advart mot i Stortinget. Metodeutvalgets argument er at siden avlytting er tillatt *i narkotikasaker*, bør det også være tillatt med avlytting *i andre alvorlige saker*.

Metodeutvalgets konklusjon er ikke urimelig, for nå som narkotikakriminaliteten har ”satt seg” er det vanskelig å se hvorfor denne kriminaliteten skal stå i en særstilling. Men argumentasjonen er svak. Argumentet kunne akkurat like gjerne vært brukt den andre veien: Siden det ikke er adgang til avlytting i andre alvorlige saker, bør det heller ikke være det i narkotikasaker. Det avgjørende må være om det er tilstrekkelig grunnlag for å innføre avlytting, ikke om avlytting er tillatt i andre alvorlige saker (av ymse grunner, kan hende).

---

⁵¹ I følge advokat John Christian Elden ble utvalget også kalt politiutvalget siden alle medlemmene var fra politiet og påtalemyndigheten. JC Elden: *Om personvern, avlytting og politistat* i Tidsskrift for strafferett 2005 side 97.

⁵² NOU 1997: 15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet, avgitt 4. mars 1997.

⁵³ Ibid side 13.

Argumentasjonen illustrerer også at lovvedtakene innen avlytting har virkning ut over det som faktisk vedtas. Her blir vedtaket om å tillate avlytting i narkotikasaker brukt som grunnlag for å tillate avlytting også i andre saker, enda det ble klart uttalt av Stortinget at avlytting kun var aktuelt i narkotikasaker. Det er ikke vanskelig å se for seg at det i neste omgang anføres at det også er annen kriminalitet som er like alvorlig som den der avlytting kan brukes i dag – og at området der avlytting er tillatt derfor bør utvides. Tiden vil vise om avlytting tillates i større og større grad. Tendensen de siste 30 årene er klar.

I Ot. Prp. 64 (1998-99) behandlet departementet forslagene fra så vel Sikkerhetsutvalget som Metodeutvalget. Departementet gikk inn for at den generelle strafferamme for adgang til telefonavlytting skulle settes til ti år, altså fire år mer enn foreslått av Metodeutvalget.⁵⁴ Departementet støttet også forslaget om å oppheve bevisforbudet.

Justiskomiteen støttet både forslaget om generell strafferamme på ti år og forslaget om å oppheve bevisforbudet. Om det første uttalte komiteen helt enkelt at det så positivt på at drap og grove seksualforbrytelser (med mer) kom innenfor anvendelsesområdet for telefonavlytting.⁵⁵

Lovforslagene var heller ikke gjenstand for særlig debatt i Odelstinget. Representanten Marthinsens kommentar var typisk for nivået på debatten: ”I jakten på kriminelle er bare de beste metoder gode nok, og vi trenger dessuten et politi som kan komme forbryterne i forkjøpet”.⁵⁶ Justiskomiteens innstilling ble fulgt på alle punkter.

Det er forbausende at justiskomiteen og Odelstinget er så kortfattet. Man kunne forvente en grundigere behandling, særlig sett hen til at det ikke var så mange årene siden det var betydelig debatt i Stortinget om avlytting. Jeg antar at den manglende debatten først og fremst skyldes en naturlig tretthet. Selv i de tilfeller der det var debatt, var det et svært klart flertall som gikk inn for overvåkning. Det er begrenset hvor mange ganger motstanderne av

---

⁵⁴ Ot prp 64 (1998-99) side 45-49.

⁵⁵ Innst. O. nr 3 (1999-2000) side 7.

⁵⁶ Forh. O. (1999-2000) side 19.

overvåkning orker å forfølge saken, vel vitende om at de uansett ikke vil nå frem med sine synspunkter. Dertil kommer at det antagelig er blitt en større aksept i samfunnet for å gi politiet utvidede fullmakter, som en konsekvens av økningen i alvorlig kriminalitet.⁵⁷ For å si det på en annen måte: Blir verden tilstrekkelig vanskelig, må prinsippene vike. Samtidig er det ingen tvil om at politiet nyter stor tillit i befolkningen, hvilket gjør det mindre problematisk å åpne for etterforskningsmetoder som må brukes med stor skjønnsomhet.

---

⁵⁷ Jf NOU 1997: 15, der det blant annet (på side 12) uttales at antall registrerte voldssaker fra 1985 til 1995 steg fra ca 5 000 til over 12 000.

4. Bruk av opplysninger innhentet ved kommunikasjonskontroll

4.1 Generelt om bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll

I utgangspunktet er bruk av opplysninger tillatt, jf drøftelsen over om utviklingen i reglene om telefonavlytting. Hvis det gis tillatelse til telefonavlytting i en narkotikasak, og det gjennom avlyttingen fremkommer opplysninger om forbrytelsen, kan opplysningene brukes i etterforskningen eller som bevis. Dette er nokså selvfølgelig, og det praktisk viktigste spørsmål blir derfor hva politiet kan gjøre med opplysninger som gjelder andre straffbare forhold enn det som begrunnet kontrollen – såkalt overskuddsinformasjon.

4.1.1 Særlig om bruk av overskuddsinformasjon

Overskuddsinformasjon er i denne sammenheng opplysninger som fremkommer under telefonkontrollen og som ikke har relevans for det forhold som ga grunnlag for tillatelsen til kontroll.⁵⁸ Ved kommunikasjonskontroll vil dette typisk være opplysninger om andre straffbare forhold enn det som begrunnet kontrollen. Hvis det gjennomføres kontroll begrunnet i mistanke om alvorlig narkotikaforbrytelse, og man får kjennskap til et ran, vil dette være overskuddsinformasjon.

Overskuddsinformasjon er på ingen måte begrenset til kommunikasjonskontroll. Også ved andre tvangsmidler kan man tenke seg overskuddsinformasjon.

I utgangspunktet er bruk av overskuddsinformasjon innhentet ved bruk av tvangsmidler ikke særlig problematisk. Et praktisk eksempel er at politiet ved ransakning i tilknytning til en tyverisak finner narkotika.⁵⁹ Det vil her ikke være noe tvil om at narkotikafunnet kan brukes i en straffesak, helt uavhengig av tyverisaken. Opplysningene (og eventuelt bevisene) er ervervet på lovlig måte. Dertil kommer at politiet har en generell plikt til å

---

⁵⁸ NOU 1997: 15 side 72-73.

⁵⁹ Hans Kristian Bjerke i *...den urett som ikke rammer deg selv*, Festskrift til Anders Bratholm, side 213, på side 216.

forebygge og oppklare straffbare handlinger, jf politiloven § 2. Et annet eksempel er bruk av foto fra automatisk trafikk kontroll som bevis for annet enn trafikkforseelsen, jf Rt 1990 side 1008. Heller ikke her er det særlig problematisk å bruke opplysningene.

Eksempelene over gjaldt ikke kommunikasjonskontroll. I motsetning til andre tvangsmidler, er ikke kommunikasjonskontroll et generelt tvangsmiddel. Det vil si: Metoden kan i motsetning til andre tvangsmidler kun brukes ved spesielt alvorlig kriminalitet. Dette gjør at det reiser seg spesielle spørsmål ved bruk av overskuddsinformasjon innhentet ved kommunikasjonskontroll.

Grunnproblemet ved bruk av opplysninger fra avlytting oppstår hvis vilkårene for bruk av tvangsmiddelet ikke er oppfylt for forholdet politiet får opplysninger om. For eksempel har politiet fått tillatelse til telefonavlytting av en mistenkt i en drapssak. Avlyttingen avslører at den mistenkte har vært innblandet i tyverier. Det ville ikke vært mulig å få tillatelse til telefonavlytting i tyverisaken, siden strafferammen er for lav. Spørsmålet er så: Kan opplysningene brukes? Mer om dette under i punkt 4.2 (bruk av opplysninger i etterforskningen) og 4.3.1 (bruk av opplysninger som bevis).

4.2 Bruk av opplysninger i etterforskning

I etterforskningen spiller det ingen rolle om opplysningene er ”vanlige” (det vil si gjelder den saken det er gitt tillatelse til avlytting i) eller overskuddsinformasjon. Det er anledning til å bruke opplysningene nærmest fritt så lenge etterforskningen gjelder et straffbart forhold, jf strpl § 216i bokstav a.

Dette er i grunnen lite problematisk. Det bør imidlertid understrekes at etterforskning i § 216i sin forstand krever en aktiv innsats, og at opplysningene ikke kan lagres til bruk i en senere etterforskning. Med ”straffbart forhold” forstås begåtte straffbare handlinger, og straffbare handlinger som er under forøvelse (dette forutsetter at grensen for straffri

forberedelse er overskredet). Jeg antar at også undersøkelser for å bringe på det rene om et straffbart forhold har funnet sted er omfattet.

Bakgrunnen for at dette er lite problematisk, er drøftet over. Helt kort og grunnleggende kan det sies at opplysningene er skaffet på lovlig måte, og at politiet derfor har full anledning til å bruke dem. For så vidt kan det også være en plikt til å bruke opplysningene, all den tid politiet har en generell plikt til å oppklare og forebygge lovbrudd, jf politiloven § 2 nr 2.

Strpl § 216g bokstav a slår fast at opplysninger uten betydning for etterforskningen skal slettes snarest mulig. Antitetisk følger det av samme bestemmelse at opplysninger som er relevante i etterforskning av straffbare forhold, ikke skal slettes. Strpl § 61c nr 3 sier for så vidt det samme: Taushetsplikt etter § 61a er ikke til hinder for at opplysninger benyttes hvis de er av betydning. Her er det imidlertid ikke noe krav om straffbart forhold, så kravene er strengere for bruk av opplysninger innhentet ved telefonkontroll enn hvis de er innhentet på annet vis.

En problemstilling her er at det tidlig i etterforskningen kan være vanskelig å vite hva som er av betydning. Det kan være at politiet er i behov av ytterligere etterforskning for å avklare om opplysningene faktisk er av betydning. Det synes rimelig at politiet gis anledning til dette, og jeg antar derfor at § 216g må forstås slik at ”snarest mulig” er så snart det er klart at opplysningene er uten betydning. Det må imidlertid kreves en normal progresjon i etterforskningen. Dersom det ikke skjer noe for å få avklart om opplysningene er av betydning, antar jeg at de på et tidspunkt vil måtte slettes uten av dette er blitt avklart. Det nøyaktige tidspunkt der slettingsplikten inntreffer, vil måtte avhenge av en konkret vurdering. For mer om sletting av opplysninger, se punkt 4.6 under.

I Ot prp 64 (1998-99) uttaler departementet at ”den største integritetskrenkelsen er allerede skjedd i og med selve kontrollen”, og det er derfor ”Ingen begrensninger i bruken under

etterforskningen”.⁶⁰ Den første uttalelsen kan diskuteres. Er det faktisk en større krenkelse å være avlyttet, enn at opplysninger fra avlyttingen brukes? Det kan anføres at det først er ved bruken at avlytting får noen praktisk betydning for den avlyttede, og at bruken derfor er den største krenkelsen. I praksis vil det også kunne være slik at den avlyttede får kjennskap til avlyttingen på grunn av at opplysninger brukes, og at han ellers aldri ville visst at han ble avlyttet. Selv om dette bør tas i betraktning, er jeg enig med departementet. De aller fleste vil nok føle at selve kontrollen er den største krenkelsen, og denne subjektive oppfatningen må tillegges avgjørende betydning.

Ved varetektsfengsling kan overskuddsinformasjon brukes som bevis etter § 216i bokstav a, jf Rt 2004 side 411. Dette følger naturlig av det som er sagt over, siden varetektsfengsling er et etterforskningsskritt. Strpl § 216i bokstav b er ikke anvendelig siden den gjelder bevis under hovedforhandling, jf under.

4.3 Bruk av opplysninger som bevis (§ 216i bokstav b)

Utgangspunktet i norsk straffeprosess er at partene har fri bevisførsel. Jf for eksempel Rt 1990 s 1008 (på side 1010): ”Etter norsk straffeprosess har partene i utgangspunktet anledning til å føre de bevis de ønsker vedrørende saken. Denne forutsetning er ikke kommet direkte til uttrykk i loven, men hovedregelen er likevel klar”.

Et grunnleggende spørsmål er hvilke hensyn som taler for og mot å tillate bevis ført som er innhentet ved kontrollkommunikasjon. I Rt 1991 side 1018 ble det anført at det ville være et rettssikkerhetsproblem hvis påtalemyndigheten alene skal ha kontroll over om og eventuelt i hvilken utstrekning materiale fra telefonavlytting skal fremlegges.

I dommen kommenteres anførselen kun kort av førstvoterende for et enstemmig Høyesterett (på side 1021): ”Jeg er enig med forsvaret i at en slik bruk [kk-materiale som bevis] reiser særlige rettssikkerhetsspørsmål [...]. De problemer som er påpekt, kan

---

⁶⁰ Ot prp nr 64 (1998-99) side 74-75.

imidlertid ikke føre til at det overhodet ikke skal være adgang til å bruke materialet på denne måten”. Annenvoterende fant grunn til å tillegge at ”Under alle omstendigheter synes det lite tilfredsstillende at om det utelukkende skal være opp til påtalemyndigheten å avgjøre hvorvidt disse bevis skal kunne benyttes”.⁶¹ Resultatet av dette ble som nevnt over i punkt 3.4 at siktede nå har innsynsrett også i opplysninger som ikke brukes som bevis av påtalemyndigheten. Dermed har også siktede mulighet til å føre opplysninger som bevis, dersom han finner noe som er fordelaktig for ham. Se mer om dette under punkt 5 om dokumentinnsyn.

4.3.1 Bruk av overskuddsinformasjon som bevis

Særlige spørsmål reiser seg der hvor opplysningene er overskuddsinformasjon. At det fremkommer overskuddsinformasjon ved bruk av tvangsmidler er ikke uvanlig. For eksempel finner politiet narkotika ved ransaking i tyverisak. Her kan funnet brukes som bevis i en narkotikasak uten problemer.⁶²

Det å bli utsatt for kommunikasjonskrenkelse er en betydelig integritetskrenkelse, og det er ikke tvilsomt at krenkelsen styrkes ved at informasjonen faktisk brukes som bevis. Med bakgrunn i dette er utgangspunktet etter strpl § 216i at overskuddsinformasjon ved kommunikasjonskontroll ikke kan brukes som bevis. Slik bruk er likevel tillatt i enkelte tilfelle. Strpl § 216i første ledd bokstav b hjemler bruk der hvor det straffbare forholdet i seg selv kan begrunne den form for kommunikasjonskontroll som opplysningene stammer fra, jf §§ 216a og 216b.

Hvis ett og samme utsagn innhentet ved kommunikasjonskontroll er bevis for et forhold som kan gi grunnlag for kommunikasjonskontroll *og* for et forhold som *ikke* kan gi grunnlag for kommunikasjonskontroll, kan det likevel brukes som bevis også for sistnevnte dersom forholdene behandles i samme hovedforhandling. Dette ble slått fast i kjennelsen

---

⁶¹ Rt 1991 side 1018, på side 1024.

⁶² Eksempelet er hentet fra Hans Kristian Bjerke i ...*den urett som rammer deg selv, Festskrift til Anders Bratholm*, s 213-219 på s 216.

inntatt i Rt 2005 side 1200, der kjæremålsutvalget sluttet seg til tingrettens forståelse av strpl § 216i: "[...] når et bevis først er ført på lovlig måte, kan den [retten] ved sin bevisvurdering ikke ha plikt til å se bort fra informasjon...". Det må med andre ord skilles mellom det å føre beviset og det å ta beviset med i rettens vurdering når det er lovlig ført.

Høyesterett slo i kjennelse inntatt i Rt 2006 på side 975 fast at "[overskuddsinformasjon kan ikke brukes] der tiltalen gjelder et forhold som, dersom det var begått på et senere tidspunkt under en endret lovgiving, ville kunne gitt grunnlag for kommunikasjonsavlytting". Et uavklart spørsmål er om det er strafferammen på gjerningstidspunktet eller strafferammen når avlytting besluttet som er avgjørende. Jeg antar at sistnevnte er tilstrekkelig for at opplysningene kan brukes, siden det ikke er tale om noen strafferettslig tilbakevirkning.

Det er som sagt klart at overskuddsinformasjon ikke kan brukes der hvor strafferammen for den aktuelle forbrytelse ikke kan begrunne telefonkontroll, jf strpl § 216i bokstav b. Jeg ønsker å knytte noen kommentarer til dette.

Det er for meg vanskelig å se at den avlyttede bør ha et særlig vern mot at overskuddsinformasjon brukes som bevis. Jeg antar at svært få ønsker at tyveri – eller enda mindre alvorlige forbrytelser – skal kunne være grunnlag for avlytting. Saken i eksempelet over er imidlertid at det ikke er for tyveriet siktede avlyttes, men for en alvorlig forbrytelse. Det vil neppe bli særlig flere avlyttingssaker av at også informasjon om mindre alvorlige forbrytelser vil kunne brukes som bevis. Politiet må uansett vise - og retten finne - at det finnes skjellig grunn til mistanke for en alvorlig forbrytelse. Har virkelig forbryteren et berettiget krav på at opplysninger om hans (andre) forbrytelse – som er innhentet på fullt lovlig vis – ikke skal brukes? Det er vanskelig å se at det bør være slik.

Det kan innvendes at det ikke er så stort behov for å domfelle for tyveri, og at det derfor ikke er noe stort behov for å kunne bruke informasjon som ikke gjelder forbrytelse som selv kunne ha begrunnet kontrollen. Imidlertid er det også mange alvorlige forbrytelser der

opplysninger ikke vil kunne brukes. Dette er en konsekvens av at den generelle strafferammen for bruk av telefonkontroll er så høy som 10 år. Blant annet vil det være mange alvorlige sedelighetsforbrytelser der opplysninger ikke kan brukes som bevis.

Selv om det i noen grad er slik at bruk av overskuddsinformasjon forsterker krenkelsen som kommunikasjonskontroll er, kan ikke dette etter mitt syn begrunne at overskuddsinformasjon ikke kan brukes som bevis. Til det er det for mange positive sider ved å tillate bruk – først og fremst fellende dommer.

Begrensningen i adgangen til å brukes overskuddsinformasjon er så vidt jeg kan skjønne i betydelig grad begrunnet i en frykt for at det politiet faktisk er ute etter er overskuddsinformasjonen. Det vil si: Begjæringen om kommunikasjonskontroll er begrunnet med skjellig grunn til mistanke for én forbrytelse, mens det er en annen forbrytelse (der det ikke foreligger skjellig grunn eller strafferammen ikke er tilstrekkelig høy) som er det som interesserer politiet. Det sies sjelden rett ut at man frykter slikt misbruk, men jeg mener det er dekning for å si at det er temmelig klart at dette har spilt en stor rolle i utformingen av dagens regler.

For meg er det svært vanskelig å se at dette argumentet – at politiet i realiteten ønsker å etterforske en annen forbrytelse - bõt tillegges særlig betydning. Telefonavlytting er et svært ressurskrevende tvangsmiddel, og det er derfor grunn til å tro at det vil være sjelden at politiet ønsker å bruke det ved mindre alvorlige forbrytelser. Dertil kommer at det faktisk kreves skjellig grunn til mistanke for en alvorlig forbrytelse – det vil være forsvinnende sjelden at politiet har en slik forbrytelse å ”ty til” der man ønsker avlytting i en mindre alvorlig sak.

Politiet har etter strpl § 61c første ledd nr 3 en generell adgang til å bruke overskuddsinformasjon som bevis for en straffbar handling, selv om denne handlingen ikke kunne ha begrunnet det tvangsmiddelet som avdekket informasjonen. Det er vanskelig å se at det bør være en annen løsning der hvor overskuddsinformasjonen stammer fra

telefonkontroll. Rett nok er telefonkontroll en svært inngripende etterforskningsmetode, men det er ikke det som er spørsmålet her: Metoden har allerede blitt brukt, og siktedes integritet er krenket. Man kan nok si at integriteten krenkes noe ytterligere ved bruk av overskuddsinformasjon, men slik vil det være også ved for eksempel ransaking.

Metodeutvalget foreslo at overskuddsinformasjon fra telefonkontroll skulle kunne brukes i alle typer saker, det vil si at opplysninger fra telefonkontroll ikke ble satt i noen særstilling.⁶³ Departementet sluttet seg i stor grad til utvalgets synspunkter, men fant likevel at overskuddsinformasjon bare burde kunne benyttes som bevis der hvor denne handlingen i seg selv kunne begrunnet kontroll. Begrunnelsen er svært kortfattet. Det vises til at kommunikasjonskontroll er en svært integritetskrenkende metode, og at krenkingen styrkes ved at informasjon brukes som bevis.⁶⁴ Jeg tror ikke noen vil si seg uenige i disse to utsagn, men spørsmålet er om ikke hensynet til kriminalitetsbekjempelsen bør slå gjennom. Dette drøftes ikke.

Regelen om at overskuddsinformasjonen kun kan benyttes dersom den gjelder forhold som i seg selv kunne ha begrunnet telefonkontroll, er den samme i Danmark. Likevel blir ikke virkningen den samme, siden den generelle strafferammen som kreves for telefonkontroll er lavere der.

I Sverige er det ingen begrensninger i bruken av overskuddsinformasjon.⁶⁵ Etter min mening har den svenske løsning mest for seg. Opplysningene er innhentet på lovlig vis, og etter mitt syn bør samfunnets behov for å bruke opplysningene som bevis veie tyngre enn siktedes ønske om at opplysningene ikke kan brukes mot ham.

---

⁶³ NOU 1997: 15 side 101.

⁶⁴ Ot. Prp. 64 (1998-99) side 75. På foregående side uttaler departementet at "Riktignok skjer det en viss krenkelse også når informasjonen brukes. Likevel må hensynet til kriminalitetsbekjempelsen gå foran – så lenge etterforskningsmidlet er lovlig". På neste side er altså ikke dette lenger avgjørende.

⁶⁵ Rettstilstanden det er vist til i Sverige og Danmark baserer seg på redegjørelsen i NOU 1997: 15 (side 89-91), og er altså ikke nødvendigvis helt aktuell.

4.4 Bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll foretatt i utlandet

Spørsmål om bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll foretatt i utlandet, ble behandlet av kjæremålsutvalget i kjennelse gjengitt i Rt 2002 side 1744. Tiltalte hadde blitt lovlig avlyttet i Spania av spansk politi. Avlytting hadde imidlertid ikke vært hjemlet i Norge, da strafferammen var for lav.

Kjæremålsutvalget uttalte at ”de begrensninger i adgangen til å bruke kommunikasjonskontroll som bevis som er fastsatt i straffeprosessloven § 216i, [gjelder] bare for kommunikasjonskontroll som er foretatt i Norge.” Personer som oppholder seg i utlandet har ikke noen beskyttelseverdig forventning om at opplysninger fra lovlig kommunikasjonskontroll i vedkommende land ikke skal brukes som bevis i Norge.

Jeg ser dommen som et eksempel på at der det er mangel på en klar rettsregel, vil prinsippet om fri bevisføring slå gjennom. Det skal mye til før Høyesterett finner at det er grunnlag for å nekte et bevis ført.

Et spørsmål (som er av interesse der hvor avlytting ikke er hjemlet i samme sak etter norsk rett) er om det har betydning om påtalemyndigheten mer eller mindre direkte anmoder en utenlandsk stat om at telefonkontroll gjennomføres der. I Rt 2002 side 1744 anfører påtalemyndigheten at rettsanmodningen som ble sendt til spanske myndigheter var nøytralt utformet, og ikke anmodet om noen spesielle etterforskningsmetoder. Kjæremålsutvalget kommenterer ikke spørsmålet.

Etter mitt syn taler Rt 2002 side 1744 for at bevis fra kommunikasjonskontroll foretatt i utlandet kan føres selv om det fra norsk side er anmodet om kontroll. Det grunnleggende i kjennelsen er at personer som bosetter seg i utlandet må regne med å bli forfulgt etter de regler som gjelder der. Om bevis kan innhentes og brukes i dette landet, kan det også brukes i Norge.

Det kan innvendes at påtalemyndigheten må forholde seg til norske regler også ved samarbeid med fremmed stat. Etter mitt syn må det avgjørende her være at siktede selv velger hvor han vil oppholde seg, og dermed også velger om han kan overvåkes. Dette må tillegges vekt, jf Rt 1990 side 1008. Domfelte anførte der at det ikke var anledning til å bruke foto fra automatisk trafikkontroll som bevis for annet enn trafikkontroll. Høyesterett avviste dette, siden føreren har det under sin kontroll å unngå at fotografi blir tatt. Det ble vist til at det ved skilting var opplyst om trafikkontrollen, og at fotografering bare ble utløst hvis bilføreren overtrådte fartsgrensen. Situasjonen er tilsvarende ved kommunikasjonskontroll: Siktede bestemmer selv hvilket land han oppholder seg i, og han må forvente at dette landets regler gjelder for ham - også i forhold til norske saker.

Mot dette står imidlertid en uttalelse fra departementet i Ot prp 64 (1998-99) på side 67: ”Dette [hensynet til personvern og rettssikkerhet] tilsier at norsk politi ikke bør anmode om kommunikasjonskontroll i utlandet for andre sakstyper enn dem det kan foretas kommunikasjonskontroll for i Norge.” Dette må selvfølgelig tillegges betydning, men det er et åpent spørsmål om det skal tillegges *avgjørende* betydning. Høyesterett uttalte i Rt 2002 side 1744 at ”Det synspunkt departementet gav uttrykk for i odelstingsproposisjonen om bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll i utlandet, har etter kjæremålsutvalgets oppfatning karakter av en meningsytring fra departementets side (’bør’).” Dette gjaldt ikke nøyaktig det samme spørsmål som jeg drøfter her (i saken for Høyesterett var anmodningen nøytral i forhold til etterforskningsmetoder), men det viser at departementets uttalelse (”tilsier at norsk politi ikke bør ...”) ikke uten videre skal tillegges avgjørende betydning. Som jeg har redegjort for over, mener jeg gode grunner tilsier en annen løsning enn hva departementet gir uttrykk for.

4.5 Adgang til annen bruk av opplysninger

Det skal helt kort sies noen ord om adgangen til å bruke opplysninger i enkelte andre situasjoner.

Det er ingen begrensninger i bruken av opplysninger for å forebygge justismord.⁶⁶ Regelen kan sees på som et resultat av økt oppmerksomhet rundt justismord, og er lovfestet i § 216i bokstav c.

Opplysninger kan brukes for å avverge straffbar handling dersom forbrytelsen kan medføre frihetsstraff, jf § 216i bokstav d. Departementet reiste spørsmålet om bruk av opplysninger der hvor det medfører at opplysningene blir kjent utad.⁶⁷ Det kan tenkes tilfeller der den eneste måte å forhindre en forbrytelse på var å konfrontere den potensielle lovbrøteren med det man vet. I slike tilfeller mente departementet at politiet burde kunne gjøre dette, selv om det dreide seg om en mindre alvorlig forbrytelse. Dette synes rimelig, og må være helt klart der hvor det dreier seg om straffritt forsøk. Siden det da ikke blir tale om straff, kan det ikke være særlig betenkelig å bruke opplysningene.

Et videre spørsmål blir om opplysninger kan brukes for å avverge straffbar handling der hvor grensen for straffri forberedelse er overskredet. Jeg antar at det er anledning til dette. Det vil fremdeles være å avverge en (ytterligere) straffbar handling, jf ordlyden i § 216i bokstav d, og etter politiloven § 2 nr 2 har politiet en generell plikt til å avverge straffbare forhold. Med mindre det dreier seg om en alvorlig forbrytelse, vil det imidlertid ikke være adgang til å bruke de samme opplysninger som bevis hvis politiet ønsker å domfelle for straffbart forsøk.

Begrepet ”avverge” er noe annet enn forebygge. Sondringen er drøftet i forarbeidene til politiloven § 24 fjerde ledd: ”Med avverging siktes til en situasjon hvor det synes sannsynlig at et lovbrudd er umiddelbart forestående, mens forebygging tar sikte på situasjoner hvor det ikke er klare indikasjoner på det, men hvor opplysningene likevel er relevante i den hensikt å forhindre fremtidige lovbrudd”.⁶⁸ Jeg antar at dette kan legges til grunn ved tolkningen av begrepet, og jeg antar også at samme sontring gjelder ved forståelsen av ”avverge” i strpl § 216i bokstav d.

---

⁶⁶ Ot prp nr 64 (1998-99) side 76.

⁶⁷ L.c.

⁶⁸ Ot prp nr 22 1994-95 side 69. Proposisjonen er forarbeid til politiloven, lov 5. august nr 53 1995.

Endelig skal det nevnes at taushetsplikten ikke er til hinder for at opplysningene gis til kontrollutvalget, jf strpl § 216i bokstav e.

4.6 Sletting av opplysninger

Et spørsmål som har nær sammenheng med bruk av opplysninger som bevis, og spørsmål om siktedes innsynsrett, er politiets rett og plikt til å slette opplysninger. Hvordan man ser på dette spørsmålet, har gjennomgått store forandringer de siste årene.

Tidligere var situasjonen gjerne slik at de som var avlyttet ønsket at overskuddsinformasjon (avlyttingsmateriale uten betydning) ble slettet snarest. Spørsmålet var gjerne hvor lenge politiet kunne lagre opplysningene før de måtte slettes. Politiet ønsket lagring i noe tid for å påse at opplysningene faktisk var uten betydning, mens siktede (eventuelt andre, om det var kjent for dem at avlytting var gjennomført) ville at overskuddsinformasjonen ble slettet snarest. Det var med andre ord gjerne slik at siktede ønsket rask sletting, mens politiet ønsket en noe lengre frist.

I dag er situasjonen annerledes. Det følger av Rt 2005 side 1137 at siktede har rett til innsyn selv om opplysninger fra kontrollen verken er brukt under etterforskningen eller vil bli brukt som bevis av påtalemyndigheten. Innsynsretten omfatter selve det materialet som fremkommer ved kontrollen (lydmaterialet). I dette materialet vil det være deler som ikke vedkommer den aktuelle saken ("overskuddsmaterialet"), og her kan det finnes informasjon om politiets kilder og metoder. Det finnes unntak fra innsynsretten, jf punkt 5 under, men det er absolutt ikke noen kurant sak for påtalemyndigheten å få unntatt opplysninger fra innsyn.

Denne svært omfattende innsynsretten gjør at det i praksis ofte er motsatte ønsker fra partene i forhold til tidligere. Påtalemyndigheten ser gjerne at overskuddsinformasjon slettes raskt, slik at identiteten til informanter (og annet) beskyttes. Siktede ser derimot

gjærne at opplysningen ikke slettes, slik at han kan gå gjennom alt materiale for å kontrollere at det ikke er noe der som taler til hans fordel.

Rt 2005 side 1137 slår fast at slettingsretten og -plikten første inntreffer etter at forsvarer er gitt innsyn. I praksis blir konsekvensen at påtalemyndigheten må opplyse forsvarer om at det er gjennomført telefonkontroll, og så gi en frist for tilbakemelding om innsyn ønskes. Dersom forsvarer ønsker innsyn, må påtalemyndigheten fremme begjæring om unntak for innsyn etter § 242a.⁶⁹

Den nåværende situasjon er med andre ord slik at det er innsynsrett i materiale som politiet etter § 216g har plikt til å slette ”snaest mulig”. På den ene side er det altså plikt til sletting, på den annen side er det plikt til å beholde dokumentene slik at det kan gis innsyn. Som påtalemyndigheten anførte i Rt 2005 side 1137, blir § 216g i realiteten uten innhold når materiale må lagres selv om det overhodet ikke relaterer seg til saken.

I Rt 2005 side 1137 uttalte annenvoterende (på vegne av flertallet) i avsnitt 70: ”Ein tiltalt må, gjennom sin forsvarar, bli gitt eit likeverdig høve som påtalemakta til å gjere seg kjend med bevismaterialet, og forsvararen må ha høve til å vurdere kva delar av dette bevismaterialet som er relevant. I dette ligg ikkje nokon mistillit til politiet og påtalemakta sitt ønskje om å leggje fram alt relevant materiale. Men forsvararen kan ha ei annan innfallsvinkel og ha betre føresetnader for å finne fram til materiale som taler til den tiltalta sin fordel.”

Dette må man være enig i. Det er selvfølgelig slik at forsvarer og siktede vil være i besittelse av informasjon som ikke politiet kjenner til. Denne forskjellen i kunnskapsnivå, kan medføre at opplysninger fra avlytting kan virke betydningsløse for politiet, men være av betydning for siktede. Men samtidig er det nok et reelt problem at siktede og forsvarer

---

⁶⁹ Dersom påtalemyndigheten ikke ønsker at det blir gitt innsyn i opplysninger som begrunner § 242a-begjæringen, bør det nedlegges subsidiær påstand om at det ikke gis innsyn i grunnlagsmaterialet for begjæringen. For mer om dette, se punkt 5.3.2.

(og, kan hende, domstolene) frykter at politiet og påtalemyndigheten i enkelt tilfeller kan unnlate å legge frem relevant materiale. Om bakgrunnen for dette, se punkt 5.1 under.

Slik jeg ser det, er nok en rettslig prøving nødvendig når man er kommet i en situasjon der det er tvil om forsvarer blir opplyst om alt som er til siktedes fordel. Den rettslige prøvingen må imidlertid sikre at også samfunnets (politiets) interesser varetas gjennom at informanter og arbeidsmetoder gis tilstrekkelig vern. Det synes tvilsomt om dette skjer i tilstrekkelig grad i dag. For mer om dette, se punkt 6.

5. Dokumentinnsyn i KK-saker

5.1 Generelle betraktninger

Spørsmål om dokumentinnsyn henger nøye sammen med anledningen til å føre opplysninger fra avlyttingen som bevis. Hvis bevisføring tillates - og prinsippet om fri bevisførsel tilsier at dette bør tillates - tilsier kontradiksjonsprinsippet at tiltalte får innsyn også i opplysninger som ikke føres som bevis. I norsk rett i dag er det tillatt å føre opplysninger fra kommunikasjonsskontroll som bevis. Spørsmålet er hvor langt denne retten går, hvilket får betydning for hvor langt retten til innsyn går. Det dreier seg dels om bevisføring og innsyn i overskuddsinformasjon, og dels om innsyn der hvor påtalemyndigheten ikke bruker opplysninger som bevis.

Det er særlig to hensyn som står mot hverandre når det *de lege ferenda* drøftes hvor langt tiltaltes rett til dokumentinnsyn bør gå. På den ene siden tilsier det kontradiktoriske prinsipp at det gis innsyn og at opplysninger kan føres som bevis. På den annen side vil påtalemyndigheten ha et berettiget ønske om å beskytte sensitiv informasjon, for eksempel om informanter og etterforskningsmetoder.

At disse hensyn kan avveies på forskjellige måter, illustreres av utviklingen i reglene om dokumentinnsyn. Høyesterett kom i Rt 1991 side 1018 til at påtalemyndigheten kunne føre opplysninger fremkommet ved telefonkontroll som bevis under hovedforhandlingen. Som en konsekvens av dette ble det i Rt 1991 side 1142 slått fast at tiltalte hadde rett til å vite om telefonkontroll var gjennomført og også hadde rett til innsyn i opplysninger fremkommet ved kontrollen.

Påtalemyndigheten uttrykte etter dette bekymring for de konsekvenser rettstilstanden kunne få for etterforskningen av narkotikasaker. Hvis dette skulle avbøtes kunne man enten ved lov nekte dokumentinnsyn, eller innføre bevisforbud. Justisdepartementet fant at en ordning der påtalemyndigheten alene avgjorde om (og eventuelt hvilke) opplysninger som

skulle fremlegges samsvarte dårlig ”med det kontradiktoriske prinsipp som er en bærebjelke i hele vår straffeprosess”.⁷⁰ Med bakgrunn i dette, ble det i 1992 vedtatt et bevisforbud med tilhørende begrensning i innsynsretten.

Lovgiver kom imidlertid snart til at et bevisforbud ikke var løsningen. I 1999 ble loven endret igjen. Bevisforbudet ble opphevet, da det ble ansett for å stride mot grunnleggende prinsipper i norsk straffeprosess: Den materielle sannhets prinsipp, prinsippet om fri bevisbedømmelse og kontradiksjonsprinsippet.⁷¹ Som én teoretiker uttrykte det: ”En forutsetning for at kontradiksjonsprinsippet kan bli reelt og effektivt er at partene er forberedt på å skulle imøtegå hverandre. Da må de på forhånd også gis gjensidig innsyn i hvilke faktiske opplysninger man vil påberope seg. På denne måten er prinsippet om partsoffentlighet, eller dokumentinnsyn om man vil, ikke bare en forlengelse av kontradiksjonsprinsippet, men i praksis den sentrale kjernen i det.”⁷²

Det kan ikke være særlig tvil om at det per dags dato er en ganske så vid adgang for siktede/tiltalte og forsvarer til å få innsyn i sakens dokumenter – for vid, vil nok mange i påtalemyndigheten si. En grunn til dette er at Høyesterett i flere avgjørelser i forbindelse med NOKAS-saken har slått fast retten til dokumentinnsyn. En viktig prinsipputtalelse fra Høyesterett er at innsynsretten er grunnleggende ut fra hensynet til rettssikkerhet, og at det ikke er innsynsretten som skal begrunnes, men unntakene (Rt 2006 side 95, avsnitt 23). I samme dom uttaler Høyesterett at ”Det synes i det hele noe oppkonstruert å unnta fra sakens dokumenter materiale som er blitt til i straffeforfølgningen mot vedkommende”. Dette viser at det aller meste vil være saksdokumenter.

Utviklingen i rettspraksis er uten tvil preget av hvordan reglene om dokumentinnsyn i opplysninger fra kommunikasjonsskontroll ble håndtert i praksis. Til å begynne med ble politiet vist meget stor tillit av lovgiver og rettsvesen. Det var politiet selv som skulle finne

---

⁷⁰ Ot. prp. nr 40 (1991-92) side 31.

⁷¹ Rt 2002 side 1744, jf Ot. prp. nr 64 (1998-99) og Innst. O. nr 3 (1999-2000) side 9.

⁷² Kjell V Andorsen: *Mistenktes rett til dokumentinnsyn*, Lov og Rett 2000, side 26.

frem også opplysninger til fordel for siktede. Hvis dette skjedde, ville det ikke være noe behov for å gi forsvareren innsyn i sensitive opplysninger: Alt relevant ville allerede være opplyst av politiet.

I det store og hele er det neppe tvilsomt at politiet fulgte opp dette. Men i enkelte saker ble viktige opplysninger ikke meddelt forsvarer, hvilket medførte at tilliten til politiet ble undergravd. Politiet hadde i disse sakene nektet dokumentinnsyn, under henvisning til at det ikke var opplysninger av betydning for tiltalte. Etter rettslig behandling viste deg seg imidlertid at det var viktige opplysninger i avlyttingsmaterialet – opplysninger som talte klart til tiltaltes fordel. Resultatet ble frifinnelse eller betydelig nedsatt straff. Høyesterett viser til disse sakene i Rt 2005 side 1137, avsnitt 70: ”I skranken er det også vist til tre dømme på at slik tilgang til opplysningane har ført til at den tiltala ikkje kunne bli dømd etter tiltalen”.⁷³

Disse sakene rystet naturlig nok domstolene, for hele ordningen var basert på tillit til politiet. En grunnforutsetning for ordningen var dessuten – og kanskje viktigere – at man antok at politiet ville kunne finne frem til alle opplysninger av betydning for siktede. Det ble med andre ord ikke tatt hensyn til at siktede ofte vil ha kunnskap som ikke politiet har, hvilket vil kunne medføre en forskjellig vurdering av hva som er relevant.

Konsekvensen av sakene kunne ikke bli noe annet enn at forsvarer fikk utvidet innsynsrett, for etter disse sakene ville det alltid hefte noe tvil ved om politiet virkelig hadde lagt frem alt som var til siktedes fordel.

Det er naturlig å behandle spørsmål om rett til dokumentinnsyn etter en tidslinje: Under skjult etterforskning, under åpen etterforskning, under forberedelse til hovedforhandling og endelig rett til dokumentinnsyn under hovedforhandlingen. Uansett hvor man er på

---

⁷³ Advokat John Christian Elden har meddelt at én av de tre sakene det vises til er Rt 2005 side 321 (med etterfølgende LA-2004-45389). For informasjon om de to andre, se <http://www.elden.no/nyhet.php?id=276> og <http://www.elden.no/nyhet.php?id=218>.

tidslinjen vil imidlertid begrepet ”sakens dokumenter” være sentralt, og jeg begynner derfor med å ta for meg dette begrepet.

5.2. ”Sakens dokumenter”

Et grunnleggende spørsmål når det gjelder retten til dokumentinnsyn, er hva som er ”sakens dokumenter”. Dette begrepet brukes blant annet i strpl § 242 (innsyn under etterforskning) og § 264 (innsyn under forberedelse til hovedforhandling). Avgrensningen av begrepet er den samme etter de to bestemmelsene, jf Rt 2006 side 157.

Begrepet er sentralt, siden tiltalte bare har rett til innsyn i ”sakens dokumenter”. Det er ingen ubetinget rett til innsyn selv om det er ”sakens dokumenter”, men det er *ingen* rett til innsyn der hvor et dokument ikke regnes som en del av ”sakens dokumenter”. Ut fra dette er det i teorien sluttet at begrepet ”sakens dokumenter” innebærer en begrensning av innsynsretten,⁷⁴ det vil si at det uten begrepet ville vært en videre innsynsrett. Alternativt kan man se det slik at det i straffeprosessen i utgangspunktet ikke er noen innsynsrett, men at det av hensyn til kontradiksjon gis innsyn i ”sakens dokumenter”. Ut fra denne synsmåten er begrepet det som gir mulighet for innsyn i straffeprosessen.

Det kan synes som om det har vært en vridning fra sistnevnte synspunkt (”sakens dokumenter” gir innsynsrett) til førstnevnte (”sakens dokumenter” begrenser innsynsretten). Således uttalte Høyesterett i 1991 at ”Retten til innsyn gjelder – med de begrensninger loven angir – i prinsippet alle sakens dokumenter [...]”.⁷⁵ 15 år senere slo derimot Høyesterett fast at ”Det er ikke innsynsretten som skal begrunnes, men unntakene”.⁷⁶ Distinksjonen har imidlertid liten praktisk betydning.

Begrepet ”sakens dokumenter” reiser tre hovedproblemstillinger. For det første, hva ”dokumenter” innebærer rent fysisk. Kan en gjenstand være et dokument, eller er det kun

---

⁷⁴ Magnussen, side 21.

⁷⁵ Rt 1991 side 1142 (på side 1145).

⁷⁶ Rt 2006 side 95, avsnitt 23.

papirer? For det andre, hva ”saken” innebærer. Dette er særlig interessant der hvor det er flere siktede eller flere forbrytelser. Det tredje hovedspørsmål er om notater, tips og lignende er en del av ”sakens dokumenter”, eller om de er rene arbeidspapirer som faller utenfor begrepet.

5.2.1 Dokumentbegrepet

Det må legges til grunn at dokumentbegrepet i straffeprosessen er svært omfattende. Således vil ikke bare et tradisjonelt papirdokument være omfattet. Også for eksempel fotografier, modeller, lydopptak og datafiler vil være et dokument i straffeprosesslovens forstand. Bakgrunnen for dette er at det sentrale poenget med dokumentinnsyn er å muliggjøre kontradiksjon. For siktede vil det være likegyldig hvilken form opplysningene kommer i – det som er av interesse er selve opplysningene. For øvrig vil forståelsen av dokument nå i all hovedsak være den samme etter offentlighetsloven og forvaltningsloven.⁷⁷

Det viktigste spørsmål i forhold til dokumentbegrepet er hvilken dokumentasjonsplikt politiet har under etterforskningen. Siden det i stor utstrekning vil være rett til innsyn i politiets dokumenter, kan man tenke seg at politiet ville foretrekke å ikke notere ned en del opplysninger. Dette er det imidlertid bare begrenset adgang til.

Politiet har plikt til å utarbeide rapporter om avhør, jf strpl § 230 femte ledd og påtaleinstruksen § 8-11. Hvis tvangsmidler brukes på grunnlag av beslutning eller ordre fra påtalemyndigheten, skal denne nedtegnes snarest mulig, jf for eksempel strpl § 205 første ledd.

I praksis er det sentrale spørsmål hvilken plikt en polititjenestemann har til å nedtegne hva han ser og hører. Det følger av politiinstruksen⁷⁸ § 7-6 at polititjenestemenn har en alminnelig rapporteringsplikt. Om hvor langt denne rapporteringsplikten går sier Andenæs

---

⁷⁷ Magnussen, side 26-27.

⁷⁸ Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22. juni 1990 nr 3963.

at ”Alt av betydning som kommer frem under etterforskningen, må nedskrives i en rapport. Han [polititjenestemannen] behøver ikke ta med alle sine forgjeves forsøk på å få opplysninger eller de spor som straks har vist seg å være blindspor. Men alt som kan være av betydning for tiltalespørsmålet, må inn i dokumentene.”⁷⁹

Spørsmålet om politiet kan la være å journalføre interne etterforskningsdokumenter som saksdokumenter med den konsekvens at tiltalte og hans forsvarer ikke får innsynsrett, ble vurdert av Høyesterett i saken i Rt 1991 side 1142. Det ble her (på side 1145) slått fast at ”spørsmålet må vurderes i forhold til bevisavskjæringsregelen i § 292: Innsynsretten må i hvert fall gjelde de dokumenter som ikke kan nektes ført under hovedforhandlingen”.⁸⁰

I Rt 1993 side 1121 ble det uttalt at ”politiet må ha en viss skjønnsmessig adgang til å vurdere hvorvidt arbeidsnotater om tips som mottas fra publikum, tysteropplysninger mv skal gjøres til saksdokumenter”. Like fullt kan det slås fast at det er en omfattende plikt til å føre opplysninger fra etterforskningen inn i sakens dokumenter. Hvis dette ikke overholdes, vil det være en illojal forbigåelse av reglene om dokumentinnsyn.⁸¹

5.2.2 Hva omfatter ”saken”

For at innsyn skal bli aktuelt kreves det (i tillegg til at det er et ”dokument”, jf over) at dokumentet har tilknytning til saken. Vanligvis vil det være en grei sak å avgjøre hva som er saken - det vil stort sett være nokså selvsagt. Det er særlig i to tilfelle det er tvil om hva som er ”saken”. Det ene tilfellet er der hvor det er flere siktede, det andre er hvis det er flere straffbare forhold.

Dreier det seg om et straffbart forhold med flere siktede, er lovens utgangspunkt at alle har innsyn i samtlige av sakens dokumenter med unntak for dokumenter som bare gjelder andre siktedes forhold, jf strpl § 242 femte ledd, jf § 264 sjette og sjuende ledd. Dette ble slått

---

⁷⁹ Andenæs, bind I, side 283-284.

⁸⁰ Jf Rt 2005 side 1137 avsnitt 40.

⁸¹ Magnusssen side 28.

fast av Høyesterett i Rt 2006 side 195. Dersom det er gjennomført telefonkontroll mot en eller flere av de tiltalte vedrørende det forhold tiltalen gjelder, blir utgangspunktet at også de øvrige tiltalte har rett til innsyn i kommunikasjonskontrollsaken. Også materiale fra kontroll av personer som ikke senere tiltales omfattes i utgangspunktet av innsynsretten, jf Rt 2005 side 1137.

Faktum i denne saken (Rt 2005 side 1137) var at overskuddsinformasjon fra telefonkontroll i en narkotikasak var brukt som grunnlag for tiltale i en annen straffesak. Domfelte hadde anført at han hadde rett til innsyn i alt materiale i den andre saken, ikke bare det som påtalemyndigheten anså relevant. Høyesterett uttalte om spørsmålet: ”At det foreligger berøringspunkter mellom de to sakene [...] betyr ikke at innsynsretten automatisk omfatter alt KK-materiale. Påtalemyndigheten må ha en viss skjønnsmessig adgang til å vurdere hvilket KK-materiale som kan være relevant i [nærværende] sak...”.

I Rt 2006 side 157 var hovedspørsmålet hva som utgjør sakens dokumenter når to straffesaker har berøringspunkter. Kjæremålsutvalget fant at ”sakens dokumenter” i den aktuelle saken bare omfattet den del av KK-materialet som var relevant ut fra kriteriene i strpl § 292 annet ledd bokstav a, det vil si av betydning for dommens innhold.

5.2.3 Særlig om tips og notater

Spørsmålet om tips og notater har ikke spesiell betydning ved kommunikasjonskontroll. Det er imidlertid tilknytningspunkter, og dertil kommer at spørsmålet om adgangen til å holde opplysninger utenfor ”sakens dokumenter” er sentralt ved spørsmål om dokumentinnsyn. På denne bakgrunn anser jeg det som riktig å inkludere noe om tips og notater, selv om det som sagt ikke er det viktigste spørsmål i forbindelse med kommunikasjonskontroll.

”Under etterforskningen av en straffesak er det mangt og meget av opplysninger som nedfelles i et fysisk dokument, og spørsmålet er derfor, så å si, når et slikt dokument er blitt

et ”dokument” også i lovens forstand, dvs. et spørsmål om det materielle dokumentbegrepet”.⁸² Det viktigste spørsmål er om politiets arbeidsnotater om tips, opplysninger fra informanter et cetera kan holdes utenfor ”sakens dokumenter”. I Rt 1991 side 1142 fastslo Høyesterett at dokumenter som har ”betydning for saken”, jf strpl § 292, må gjøres til saksdokumenter. Som et motstykke til dette ble det etter avgjørelsen ansett som sikker rett at dokumenter som kan avskjæres etter § 292 – det vil si dokumenter uten betydning for saken – ikke måtte gjøres til saksdokumenter.

Ved lov av 28. juni 2002 nr 55 ble § 292 endret slik at også bevis som er uten betydning *for dommens innhold* kan nektes ført. I Ot. prp. nr 24 2002-2003 ga departementet uttrykk for at endringen også fikk betydning for innsynsretten, se side 14 og 15.

På denne bakgrunn var det rimelig å anta at det var en betydelig adgang for politiet til å holde dokumenter utenfor ”sakens dokumenter”. Etter Rt 1991 side 1142 var det antatt en rett til å holde utenfor dokumenter uten betydning for saken, en rett som etter lovendringen i 2002 og etterfølgende uttalelser fra departementet ble ansett utvidet til også å gjelde for dokumenter uten betydning for dommens innhold.

Etter lovendringen i 2002 er det imidlertid kommet fire avgjørelser fra Høyesterett som slår fast at adgangen til å nekte dokumentinnsyn er klart mindre enn først antatt.

I Rt 2004 side 2023 kom riktignok Høyesterett til at det på etterforskningsstadiet ikke var innsynsrett der hvor opplysninger fra kommunikasjonskontroll ikke var brukt i etterforskningen. Hvis opplysninger ikke var brukt, var de fortsatt interne og ikke en del av ”sakens dokumenter”, jf § 242 første ledd første punktum.

Det er imidlertid uklart i hvilken grad avgjørelsen avgrenser ”sakens dokumenter”. Grunnen til dette er at Høyesterett også trekker inn regelen om taushetsplikt i § 216i. Dette

---

⁸² Sitatet er hentet fra Kjell V Andorsen: *Mistenktes rett til dokumentinnsyn*, Lov og Rett 2000, side 26.

synes ikke nødvendig, siden det ikke er noen rett til innsyn hvis opplysningene ikke er en del av "sakens dokumenter". Men Høyesterett ville tydeligvis bruke to grunnlag for å nekte dokumentinnsyn. Kjennelsen må antagelig forstås slik at det ikke ville være innsyn i opplysningene, selv om de var en del av "sakens dokumenter". I så fall ville nemlig taushetsplikten i § 216i gå foran innsynretten i § 242. Mindretallet (to dommere) mente at opplysningene var en del av "sakens dokumenter". De drøftet imidlertid ikke dette opp mot avgrensningen i § 292, det vil si om opplysningene var av betydning for dommens innhold.

Man må merke seg at spørsmålet her ikke er om det rent faktisk skal gis innsyn i dokumentene. Spørsmålet er om politiet har en skjønnsmessig adgang til å unnta opplysninger (gjennom at de ikke er en del av "sakens dokumenter"), eller om opplysningene skal undergis en konkret vurdering av retten etter § 242 for å avgjøre om innsyn skal tillates. Betydningen av dette ble kommentert av mindretallet i Rt 2004 side 2023 (avsnitt 60): "Sjølv om politiet tek alle nødvendige omsyn til at materialet også kan tale til den sikta sin fordel, er det ikkje til å kome bort frå at ein sikta eller forsvareren kan ha andre utgangspunkt som gjer at dei kan dra nytte av materialet på ein heilt annan måte".

I Rt 2005 side 1137 hadde påtalemyndigheten ikke påberopt kommunikasjonsmateriale som bevis. Mindretallet (to dommere) mente da at innsyn bare kunne gis dersom kk-materialet måtte antas å inneholde opplysninger som vedrørte saken, jf kjennelsens avsnitt 51. Flertallet fant derimot at forsvareren i utgangspunktet hadde krav på innsyn i alle sakens dokumenter.

Det avgjørende spørsmål i Rt 2005 side 1137, som riktignok ikke drøftes direkte, er om kravet til kontradiksjon og rettssikkerhet er tilstrekkelig ivaretatt ved at politiet ser til at det ikke blir slettet materiale som vil ha betydning for forsvaret, jf avsnitt 10 i dommen. Flertallet fant altså at dette ikke var tilstrekkelig.

5.3 Dokumentinnsyn under etterforskning

Retten til dokumentinnsyn under etterforskningen er hjemlet i strpl § 242 første ledd første punktum. Retten begrenses imidlertid allerede i samme punktum, hvilket er illustrerende for retten til dokumentinnsyn under etterforskningen: Påtalemyndigheten har i det store og hele en vid adgang til å unnta dokumenter fra innsyn.

Det vil gjerne være slik at etterforskningen først har en skjult fase, der mistenkte ikke er klar over at han er underlagt kontroll, og en etterfølgende åpen fase. Min behandling følger denne tidslinjen.

5.3.1 Dokumentinnsyn under skjult etterforskning

Så lenge etterforskningen foregår skjult, det vil si at kommunikasjonskontroll pågår uten at mistenkte har fått dette opplyst, vil siktede verken ha rett til å bli underrettet om kontrollen eller ha rett til innsyn, strpl § 216e annet ledd og § 216 i.

Hvis kommunikasjonskontrollen avsluttes uten at etterforskningen går over i en åpen fase, se under, vil det heller ikke gis noen underretning til mistenkte om at kontroll er gjennomført, jf strpl § 216i. Men dersom mistenkte begjærer det, har han rett til å få opplyst om kontroll er gjennomført, jf strpl § 216j. Han har imidlertid ikke rett til innsyn i opplysninger fra kontrollen, jf § 216i.

Høyesterett fant i Rt 2005 side 1137 at dokumenter utarbeidet i forbindelse med begjæring om kommunikasjonskontroll er å anse som ordinære straffesaksdokumenter etter at tiltale er tatt ut, jf strpl § 264.

Dokumentene er dermed ikke automatisk unntatt fra innsyn, slik de ville vært om de ikke var "sakens dokumenter" (da ville det ikke være noen innsynsrett etter § 242). Dette innebærer at påtalemyndigheten må tenke nøye gjennom hva som brukes som grunnlag for

begjæringen, siden det kan være at dette blir gjort kjent for tiltalte på et senere tidspunkt. Konsekvensen av dette kan bli at påtalemyndigheten ikke velger å begjære kommunikasjonskontroll, selv om den mener at vilkårene for dette er oppfylt.

For å sikre seg mot innsyn, kan man tenke seg at påtalemyndigheten når det begjæres kommunikasjonskontroll samtidig kan begjære å få kjennelse på at dokumenter i forbindelse med begjæringen skal unntas fra innsyn etter § 242a. Spørsmålet er om § 242 a gir hjemmel for slike unntak fra dokumentinnsyn.

Strpl § 242a gjelder kun unntak fra innsyn i *opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis i saken*. Det kan anføres at ”bevis i saken” betyr opplysninger som har betydning for skyld- eller straffespørsmålet. Etter mitt syn er det mer naturlig å si at en vanlig språklig forståelse av ”bevis i saken” innebærer at også opplysninger som begrunner bruk av tvangsmidler er innbefattet. Forarbeidene til § 242a, nærmere bestemt Ot. prp. nr 24 (2002-2003) side 69, gjør det klart at på etterforskningsstadiet vil ”bevis” typisk være det som brukes for å begrunne bruk av tvangsmidler.

Det er på denne bakgrunn klart at § 242a ikke gir grunnlag for å unnta opplysninger som er brukt som grunnlag for begjæring om for eksempel varetektsfengsling. Spørsmålet er om dette stiller seg annerledes ved kommunikasjonskontroll.

Kommunikasjonskontroll er et ekstraordinært tvangsmiddel, og man kan derfor ikke automatisk si at det som gjelder ved varetektsfengsling også gjelder her. Spørsmålet er ikke omtalt i forarbeidene.

Hovedargumentet for at § 242a skal kunne brukes for unntak er høyst praktisk: Dersom det ikke er mulig, vil det være vanskelig å bruke opplysninger av sensitiv karakter som begrunnelse for kommunikasjonskontroll. Konsekvensen vil antagelig bli at påtalemyndigheten i enkelte saker ikke vil begjære kommunikasjonskontroll, selv om den

mener vilkårene for kontroll er oppfylt. Den ytterligere konsekvens kan bli manglende oppklaring.

Prinsipielt vil situasjonen være den samme ved for eksempel varetektsfengsling, der det altså er klart at dokumenter som er utarbeidet i forbindelse med begjæring om bruk av tvangsmiddelet ikke kan unntas fra innsyn etter § 242a. Det spesielle ved kommunikasjonskontroll er at man her oftere vil basere begjæringen på sensitiv informasjon. Dertil kommer at det alltid ved bruk av kommunikasjonskontroll vil dreie seg om en alvorlig forbrytelse, og at samfunnets interesse og behov for å få en oppklaring er tilsvarende stort.

5.3.2 Innsyn i dokumenter utarbeidet i forbindelse med begjæring etter § 242a

Hvis påtalemyndigheten ikke får medhold i begjæring om å nekte innsyn etter § 242a, vil tiltalte i utgangspunktet også ha rett til innsyn i dokumenter i forbindelse med begjæringen etter § 242a. Dette ble slått fast av Høyesterett i Rt 2006 s 95.

Spørsmålet her var om dokumentene i forbindelse med begjæringen etter § 242a var en del av straffesakens dokumenter, jf § 242, og dermed skulle undergis en konkret vurdering etter § 242a. Alternativt kunne man tenke seg at dokumentene ikke var en del av sakens dokumenter. I så fall ville det ikke være noen rett til innsyn etter § 242. Høyesteretts flertall kom til at førstnevnte var riktig lovtolkning, og uttalte at ”det synes noe oppkonstruert å skulle unnta fra sakens dokumenter materiale som er blitt til som ledd i straffeforfølgningen mot vedkommende” (Rt 2006 side 95 avsnitt 26). Hvis påtalemyndigheten ikke ønsker å tillate innsyn, må den begjære også nektelsessakens dokumenter unntatt etter § 242a.

5.3.3 Dokumentinnsyn under åpen etterforskning

Med åpen etterforskning menes en sak hvor kommunikasjonskontroll har vært gjennomført eller pågår, og hvor den som er undergitt kontrollen er kjent med dette.

Hvis opplysninger fra kontrollen ikke er brukt i etterforskningen, vil de være interne og undergitt taushetsplikten i § 216i, og de vil da falle utenom innsynsreglene i § 242. Dette følger av Rt 2004 side 2023, der førstvoterende på vegne av flertallet (tre dommere) uttalte at ”Etter min mening taler sammenhengen i regelverket og reelle hensyn sterkt for at så lenge opplysningene [...] ikke er brukt under etterforskningen, [...] bør de omfattes av taushetspliktsreglene i § 216i og falle utenom de alminnelig innsynsreglene i § 242 første ledd [...]”

Hvis derimot opplysningene er ”nedgradert”, for eksempel gjennom at siktede er konfrontert med dem i avhør, vil KK-saken inkludert saksdokumenter som utgangspunkt inngå som en del av straffesakens dokumenter. Det vil da være innsynsrett etter § 242 første ledd, jf Rt 2005 side 1137 og Rt 2004 side 2023.

5.4 Dokumentinnsyn etter at tiltale er tatt ut

Når tiltale er tatt ut, er kommunikasjonskontrollen en del av sakens dokumenter, og tiltalte og hans forsvarer har rett til innsyn etter § 264. Dette følger av Rt 2005 side 1137. Innsynsretten gjelder selv om opplysninger fra kontrollen ikke er brukt under etterforskningen, og ikke vil bli brukt som bevis av påtalemyndigheten. Innsynsretten omfatter skriftlig materiale som begjæringer, kjennelser og politirapporter, såvel som selve det materiellet som fremkommer ved kontrollen (lydmaterialet).

Flertallet i Rt 2005 side 1137 (tre dommere) fant det klart at dokumentene det var tale om var saksdokumenter (spørsmålet drøftes ikke). Spørsmålet ble dermed om det var innsyn etter § 264, eller om § 216g gjorde unntak fra innsynsretten for dokumenter. Flertallet fant at det ikke var noe unntak fra innsynsretten. Det ble også uttalt (i avsnitt 68) at dette synet var i samsvar med flertallssynet i Rt 2004 side 2023.

Dette er noe overraskende, all den tid innsyn ble nektet i den avgjørelsen. Det eneste som sies om dette i Rt 2004 side 2023 er at "[Rt 1991 side 1142] fastslår at etter at tiltale er tatt ut, har i utgangspunktet den tiltalte krav på å få vite om det er foretatt telefonkontroll under etterforskningen, og i så fall få innsyn i den informasjonen som fremkom". Jeg synes nok flertallet i Rt 2005 side 1137 bruker denne uttalelsen for det den er verdt, og vel så det. Rt 2004 side 2023 kunne like gjerne vært brukt for å begrunne unntak for innsynsretten. Det er vanskelig å se at Høyesterett legger seg på en fast linje i spørsmål om dokumentinnsyn. Som et eksempel kan nevnes at dommer Utgård var i mindretall i Rt 2004 side 2023 og i flertall i Rt 2005 side 1137. Han synes å være konsekvent på at det skal svært mye til før noe kan unntas fra innsyn, men å si at dommene er like konsekvente synes jeg blir å fingere enighet i Høyesterett.

Rettstilstanden etter Rt 2005 side 1137 innebærer at påtalemyndigheten bør gjøre forsvareren kjent med at det har vært gjennomført kommunikasjonskontroll, selv om opplysninger fra kontrollen ikke vil bli påberopt som bevis av påtalemyndigheten. Hvis forsvareren ønsker innsyn i materialet, må påtalemyndigheten (hvis det er nødvendig) fremme begjæring etter strpl § 242a om at opplysninger unntas innsyn. Siden dokumentene i forbindelse med begjæringen etter § 242a også blir en del av sakens dokumenter, og det dermed i utgangspunktet er rett til innsyn i disse om begjæringen ikke gis medhold, er det nærliggende at påtalemyndigheten samtidig med begjæringen fremmer en subsidiær begjæring om å nekte innsyn i grunnlaget for § 242a-begjæringen (om den ikke gis medhold).

Det må sies at denne rettstilstand ikke er særlig ryddig. Uklarheten fører også til at påtalemyndigheten må være forsiktige med når det begjæres kommunikasjonskontroll, siden det er uklart om - og eventuelt i hvilken utstrekning - det vil bli gitt innsyn i opplysningene som er grunnlag for begjæringen. Det er på denne bakgrunn ingen tvil om at det er behov for en klargjøring fra lovgiver. Dette synes å være på trappene i skrivende stund, jf under i punkt 6.

6. Konklusjon

Jeg skal her ta for meg noen hovedtrekk i behandlingen over, og noen tanker om hvordan utviklingen kan bli fremover. Jeg tar for meg oppgavens tre hovedpunkter: Utviklingen i reglene om telefonavlytting, bruk av opplysninger som bevis og retten til dokumentinnsyn.

Det kan ikke være tvilsomt at de første lovbestemmelsene om telefonavlytting i narkotikasaker var preget av et akutt behov (eller følelsen av et slikt behov) for å gjøre noe med narkotikakriminaliteten – et nytt, alvorlig samfunnsproblem. Tilfeldighet er ikke dekkende for reglenes tilblivelse, for det var en bevisst tanke bak bestemmelsene: Politiet skulle styrkes, og narkotikakriminaliteten stoppes før den fikk fotfeste. I ettertid kan man nok si at narkotikaen allerede hadde fått fotfeste i Norge. Dertil kommer at telefonavlytting neppe kunne (eller kan) sette noen stopper for kriminalitet. Avlytting kan nok virke avskrekkende på noen få, og den kan gjøre etterforskningen mer effektiv. Effekten kan imidlertid ikke bli mer enn begrenset. Én ting er at det er en kostnadskrevende etterforskningsmetode, og at bruken derfor begrenser seg selv av ressurshensyn. En annen ting er at man heller ikke ønsker noen utbredt bruk av avlytting, og at det derfor stilles svært strenge krav for å kunne bruke metoden. Og dessuten er det nå slik at det ikke er alt som kan avsløres ved avlytting, om man avlytter aldri så mye.

Lovgiver hadde store prinsipielle innvendinger mot bruk av telefonavlytting, men overvurderte etter mitt syn utvilsomt betydningen metoden ville få for politiets arbeid. Telefonavlytting kan ikke løse alvorlige samfunnsproblem, det være seg narkotika- eller annen kriminalitet. Hvis lovgiverne i 1976 hadde sett utviklingen frem til i dag, tviler jeg på om de ville gått inn for telefonavlytting.

På denne bakgrunn kan det være nærliggende å konkludere med at det var feil å åpne for telefonavlytting i narkotikasaker. Jeg mener en slik konklusjon vil være feilaktig. Slik jeg ser det, må det stilles spørsmål om det er riktig å sette telefonavlytting i en slik særstilling som mange har gjort. Det er selvfølgelig en svært krenkende metode for den som blir utsatt

for avlytting. Jeg mener likevel at det her er tale om en gradsforskjell fra andre metoder, ikke en vesensforskjell. Også for eksempel ransaking er krenkende, bare i mindre grad.

Hvis man lar være å sette avlytting i en særstilling som metode, må man også begrense forventningene til metoden. De positive sidene - resultatene som oppnås - må selvfølgelig minst oppveie de negative, men noen helt eksepsjonelle resultat bør ikke forventes.

Kanskje er det en tanke i tiden ut over det foreliggende: Den nye teknologi vil løse samfunnets utfordringer. Det gjør den selvfølgelig ikke. Den teknologiske utviklingen er nok til minst like store hjelp for kriminelle som for politiet. Avlytting er nødvendig for å begrense skadevirkningene av den nye teknologien,⁸³ men metoden kan neppe gjøre etterforskningen mer effektiv enn den var før teknologiens inntreden.

Sammenligningen med andre europeiske land i punkt 2.4 viser at det stilles svært strenge krav i Norge for å kunne bruke telefonavlytting i etterforskningen. Ingen andre land krever 10 år som generell strafferamme, slik det kreves her i landet. Den høye strafferammen som kreves, må anses å være et resultat av at man i Norge har ansett kommunikasjonskontroll (telefonavlytting) for en metode som skiller seg helt fundamentalt fra andre metoder. Jeg tror man nå er på vei bort fra et slikt syn, og da vil det være naturlig å spørre seg om ikke det bør være mulig å bruke metoden også ved noe mindre alvorlig kriminalitet. Det synes klart at metoden er forholdsvis effektiv – jf den svenske Buggningsutredningens uttalelse om at metoden har hatt betydning for etterforskningen i omtrent halvparten av sakene hvor den er benyttet.⁸⁴ På den bakgrunn er det naturlig å vurdere om ikke hensynet til kriminalitetsbekjempelsen bør medføre at kravet til strafferamme senkes noe.

Avlytting er ingen mirakelkur, men det er heller intet mirakel. Jeg mener lovgiver satte avlytting i en ufortjent særstilling, samtidig som man forventet for store resultater av

---

⁸³ Den nye teknologien gir selvfølgelig store positive muligheter på mange områder. Hvis man mener at en positiv samfunnsutvikling fører til mindre kriminalitet, vil man kunne si at utviklingen fører til mindre kriminalitet selv om den isolert sett gir kriminelle nyttige hjelpemiddel. Med uttrykket "begrense skadevirkningene" holder jeg meg til kriminalitetens område.

⁸⁴ SOU 1998: 46 side 337.

metoden. Alt i alt mener jeg avgjørelsen om å innføre telefonavlytting var riktig. I dag er spørsmålet om det er noen god grunn for at vilkårene for å bruke metoden er såpass mye strengere i Norge enn i alle andre land det er naturlig å sammenligne seg med. Jeg vil anta at man på litt sikt også her (som på så mange områder) vil se en utvikling der de norske regler nærmer seg reglene i resten av Europa.

Det er naturlig å knytte de avsluttende ord om bevis og dokumentinnsyn sammen, for det har etter hvert blitt svært tydelig at disse to tingene henger nært sammen. Dette ble slått klart fast av Høyesterett i de to sentrale dommene fra 1991 på dette området, Rt 1991 side 1018 og side 1142. De to dommene slo fast at det var anledning til å bruke opplysninger fra telefonkontroll som bevis, og at det av hensyn til kontradiksjon måtte gis innsyn i opplysninger fra kontroll, slik at ikke påtalemyndigheten fikk en uforholdsmessig fordel (jf EMKs begrep "equality of arms"). Men påtalemyndigheten ble vist den tillit at de fikk avgjøre hvilke dokumenter det skulle gis innsyn i. Denne ordningen ble senere nærmest fjernet i praksis, gjennom flere kjennelser i Høyesterett om dokumentinnsyn i kommunikasjonskontrollsaker. Den nye hovedregel er at det skal mye til før det kan nektes innsyn. Man stoler ikke lenger på at påtalemyndigheten vil finne og eventuelt opplyse om informasjon til fordel for tiltalte. I stedet er det nå retten og forsvareren som i stor grad skal avgjøre om opplysningen er av betydning for forsvaret.

Adgangen til å unnta dokumenter fra innsyn av hensyn til informanter og lignende, er nå svært begrenset. Jeg har forståelse for at politiet anser adgangen for å være *for* begrenset. Det kan synes som om reglene først ga for lite innsyn, mens det nå har tippet over andre veien. Jeg antar en korreksjon vil skje i snarlig fremtid – justisdepartementet har nylig sendt ut et forslag til lovendring fra Riksadvokaten på høring.⁸⁵ Det foreslås der blant annet at strpl § 242a endres slik at den kan anvendes for å unnta opplysninger som brukes som grunnlag for begjæring om kommunikasjonskontroll ("inngangsinformasjon"), og at samme bestemmelse endres slik at opplysninger i forbindelse med § 242a-begjæring kan unntas innsyn (jf punkt 5.3.2 over).

---

⁸⁵ Høringsbrev fra justis- og politidepartementet 15. november 2006: "Høring – Forslag til endringer i straffeprosessloven mv. (begrenset dokumentinnsyn og skjermet identitet)".

Antagelig er dette en naturlig utvikling. Man må huske på at reglene om telefonavlytting i grunnen er svært nye, og at det i startfasen ofte vil være behov for litt større justeringer. Jeg antar at lovgiver etter hver vil legge seg på et nivå som vil bli ansett rimelig av så vel politi som forsvarer. Med det mener jeg at man finner en rimelig avveining mellom de forskjellige hensyn: På den ene side ønsket om å få tilgang til alt av betydning for forsvaret, på den annen side politiets behov for å beskytte informanter og kilder. Det er denne konflikten mellom to grunnleggende hensyn som har gjort og gjør at en rekke spørsmål om bevis og dokumentinnsyn i kommunikasjonskontrollsaker fortsatt ikke har noen klar løsning.

7. Litteraturliste

Bøker

- Andenæs, Johs. *Norsk Straffeprosess, bind I*. Oslo, 2000.
- Andenæs, Johs. *Norsk Straffeprosess, bind II*. Oslo, 2000.
- Andenæs, Johs. *Straffen som problem*. 2. reviderte opplag. Halden, 1996.
- Bjerke, Hans Kristian. *Straffeprosessuelle tvangs- og rettsmidler*. Oslo, 1986.
- Bjerke, Hans Kristian. *Straffeprosessloven. Kommentartutgave. Bind I*. Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. 3. utgave, Oslo 2001.
- Bjerke, Hans Kristian. *Straffeprosessloven. Kommentartutgave. Bind II*. Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. 3. utgave, Oslo 2001.
- Bjerke, Hans Kristian. *Straffeprosessloven. Tilleggshefte*. Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. 3. utgave, Oslo 2002.
- Hov, Jo. *Rettergang I. Sivil- og straffeprosess*. Oslo, 1999.
- Hov, Jo. *Rettergang II. Straffeprosess*. Oslo, 1999.
- Hov, Jo. *Rettergang III. Sivilprosess*. Oslo, 1999.
- Magnussen, Lola. *Retten til dokumentinnsyn*. Bergen, 2005.

Artikler

- Andersen, Kjell V. *Mistenktes rett til dokumentinnsyn*. I: Lov og Rett 2000, side 26.
- Bjerke, Hans Kristian. *Enkelte rettslige spørsmål i tilknytning til telefonkontroll i narkotikasaker*. I: ...den urett som ikke rammer deg selv. Festskrift til Anders Bratholm. Oslo, 1990, side 213-219.
- Elden, John Christian. *Om personvern, avlytting og politistat*. I: Tidsskrift for straffrett 2005, side 97.

Forarbeider

- Til lov 17. desember 1976 nr 99 Midlertidig lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikalovgivningen:

Ot prp nr 10 (1976-77) *Om midlertidig lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Innst. O nr 21 (1976-77) *Innstilling fra justiskomiteen om midlertidig lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Til lov 7. juni 1985 nr 50 om endring i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen:

Ot prp nr 60 (1984-85) *Om lov om endringer i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Innst. O nr 78 (1984-85) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Til lov 21. desember 1990 nr 76 om endring i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen:

Ot prp nr 13 (1990-91) *Om lov om endringer i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Innst. O nr 15 (1990-91) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i midlertidig lov av 17. desember 1976 nr 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.*

Til lov 5. juni 1992 nr 52 om endringer i straffeprosessloven (telefonavlytting i narkotikasaker):

Ot prp nr 40 (1991-92) *Om lov om endringer i straffeprosessloven (telefonavlytting i narkotikasaker).*

Innst. O nr 61 (1991-92) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven (telefonavlytting i narkotikasaker).*

Til lov 3. desember 1999 nr 82 om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.):

NOU 1993: 3 *Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen.*

NOU 1997: 15 *Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. Delinnstilling II.*

Ot prp nr 64 (1998-99) *Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.).*

Innst. O nr 3 (1999-2000) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.).*

Til lov 9. mai 2003 nr 30 om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel):

Ot prp 24 (2002-03) *Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)*

Innst O. nr 73 (2002-2003) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)*

Øvrig

Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen, avgitt juni 1969. Innstillingen er utkast til ny straffeprosesslov.

SOU 1998: 46, "Buggningsutredningen".

Kgl. res. 31. mars 1995 nr. 281 om kommunikasjonskontroll (kommunikasjonskontrollforskriften).

Kgl. res. 28.juni 1985 nr. 1679 om forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen).

Advokatfirmaets Eldens hjemmeside, www.elden.no.